శ్రీ

చింతామణి.

ఇది మాసమునకొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨] రాజమహేంద్రవరము విజయసంవత్సర చైత్రమాసము. [సంచిక ౧౦.

నీతికథలు.

వేటగాఁడు, పావురము.

వేటకాఁడొకఁడు పిట్టవేటకయి యరణ్యమునకుఁబోయి యొకచెట్టుకొమ్మ మీఁద పావుర మొకటి కూరుచుండియుండఁగాఁ జూచి, దానిని చంపుటకయి గురి పెట్టి బాణము విడువఁబోవుచుండెను. ఆలోందరలోవాఁడు క్రిందఁజూడక యొక త్రాచుపాము మీఁదనడుగు వేసినందున, ఆకృష్ణసర్పము వానికాలొడిసికఱచెను. అప్పుడు వాఁడు గురి తప్పిపోఁగా విల్లువిడిచి విషబాధచేత క్రిందఁబడి, తానొక సాధుజంతువు ప్రాణముగొనఁ దలఁచినందుకు శిక్షగా తనప్రాణమునకే భంగము వచ్చినదని విలపించుచు ప్రాణములు విడిచెను

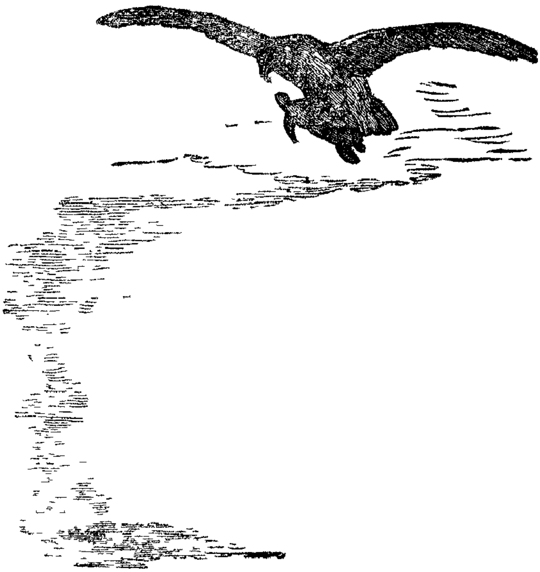
గీ॥ క్రూరులై యన్యులకును నిష్కారణముగఁ
ప్రాణహానిఁజేయఁగ యత్నపడెడువారు
తీఱని విపత్తులను దామెతెచ్చుకొనుచు
దుఃఖపడుదు రావల నాత్మదోషమునకు.

తోడేలు, కొంగ.

తోడేలొకటి మేకను జంపి భక్షించుచుండఁగా దానియెముక యొకటి గొంతుకలోఁ గ్రుచ్చుకొని నొప్పికలిగింపఁజొచ్చెను అది యూడఁదీసికొన శక్తిలేక బాధపడుచు మూల్గుచు తోడేలు దారినిబోవువారి నెల్లఁజూచి తనయాపదతొలఁగించినయెడల గొప్పయుపకారము చేసెదనని ఘోషించుచువచ్చెను. ఆమొఱ్ఱవిని జాలిపడి దగ్గఱకుఁబోయి గొప్పబహుమానము దొరకునన్న యాశచేత నొకకొంగ తనమెడ తోడేలు గొంతుకలో దూర్చి యెముకనూడఁబెఱికి తనకిచ్చెదనన్న బహుమాన మిమ్మనియడిగెను అప్పుడు తోడేలాకొంగనుజూచి "నీకు బుద్ధిలేనట్టున్నది! నీవు నానోటిలో తలపెట్టినప్పుడు కసుక్కున కొఱుకక దయతలఁచి విడిచిపెట్టు లేదా? నీకంతకంటె నేమియుపకారము కావలెను! నీవింకను తృప్తినొందక సిగ్గులేక బహుమానము కావలెననుచున్నావా? ఇఁకమాఱుమాటాడక దూరముగా తొలఁగిపో" అని సాగనంపెను.

గీ॥ అల్పజనులకు నుపకార మాచరింప
నపకృతి యొనర్పమియె గొప్పకృప తలంప,
పాములకుఁ బ్రేమతోడను బాలుపోయఁ
గలుగుఫలమెల్ల విషము వర్ధిలుటె కాదె?

తాబేలు, గరుడపక్షి.

తాబే లొకటిభూమిమీఁదనొకకొలనిలో చిరకాలము వాసముచేసి విసుగు చెంది, ఆకాశమున విహరించి యచ్చటివింతలను జూడవలెనన్న కోరికగలదయి కన్నకన్నవారినిబిలిచి తన్నెవ్వరయిన గగనమార్గమునఁ గొనిపోయి ప్రపంచమెల్లఁ జూపినయెడల భూమిలో నొకచోట ననర్ఘరత్నములతో నిండియున్న నిక్షేపమును జూపెదనని చెప్పఁజొచ్చెను ఆవాగ్దానమునునమ్మి సంతోషించియొకగరుడపక్షి యా కూర్మమును ఖేచరమార్గమునఁద్రిప్పి సమస్తమును జూపెదనని యొప్పుకొని, దానిని మేఘమండలమువఱకును గొనిపోయిచూపి నీవు చూపెదనన్న రత్ననిధి యెక్కడ

నున్నదని యడిగెను అది రత్నములున్న స్థలమును జెప్పలేకనీళ్ళనములు మ నూరకుండఁగా గరుత్మంతుఁడు కూర్మము తన్నుమోసము చేసినదని గ్రహించి తనకాళ్ళ పట్టువిడిచి మేఘములలోనుండి దానినొకపర్వతముమీఁదఁ గూలఁ డిచెను ఆపాటుచేత కూర్మము స ధులుపగిలి చావఁగా, గరుడుఁడుదిగివచ్చి దానిమాంస మంతయునమృగా భక్షించి తనదారినిబోయెను

గీ॥ చేతఁగాని వాగ్దానముల్ చేయ మిత్ర
చేసినేనియుఁ దప్పక చేటుమూను
వట్టియాసల నూరక పెట్టునేని
తనకుఁబరులకుఁగూడ ఖేదంబుగలుగు

కప్ప, నక్క.

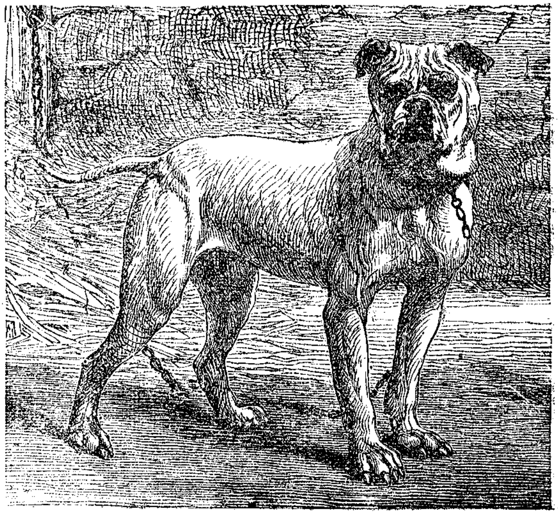
ఒక కప్ప చెఱువులోనుండి పయికిదుమికి వచ్చిగట్టు మీఁదఁగూరుచుండి, చుట్టుపట్లనున్న మృగములతోఁ దానుఘనవైద్యుఁడననియు సమస్తరోగములను కుదుర్పఁగలననియు ఘోషించెను బడబడలాడుచు పిడుగులవానవలెఁ గురిపించిన యాశబ్దాడంబరమున కాశ్చర్యపడి, ఆప్రసంగము యొక్క యర్థమేమియుఁ దమకు తెలియకపోయినను చుట్టుపట్ల జంతువులామండూకరాజు యొక్క పాండిత్యమును మెచ్చుకొని యాతనిప్రజ్ఞలకు సంతోషింపఁజొచ్చెను ఇట్లుండఁగా నాగుంపులోనుండి యొకనక్క ముందుకువచ్చి తిరస్కారముతో "నీగిండురుగొంతుకయు నీచప్పిడిదౌడలును నీమేనిపొడలవ్యాధియు బాగుచేసికోలేని నీవితరుల వ్యాధులనెట్లు కుదుర్పనేర్తువు?" అనియడిగెను. ఆమాటలువిని మృగములన్నియు దూరముగా తొలఁగిపోయెను.

గీ॥ పరులలోపంబులను జక్కఁబఱుతునని
వాఁడుతీర్చుకోవలె స్వలోపములఁ దొలుత,
తనదురోగంబునే మాన్పుకొనఁగలేని
వైద్యుఁ డొరులరోగము లెట్లుబాగుచేయు?

జంతుస్వభావచరిత్రము. (౪౪౬ పుట శేషము)

మనుష్యులకు మిక్కిలి యుపయుక్తమయినది గొల్లకుక్కయని యొకటికలదు.
నినే మందకుక్కయనియు చెప్పుదురు. ఈజాతికుక్కలకు తెలివి విస్తారముగా
ండును. ఇవి గొప్పగొఱ్ఱెలమందలను కావలిగానుండి మందనంతను యజమానుని
ష్టానుసారముగా నడుపుచుండును ఈకుక్కలయొక్క తోడ్పాటే లేకపోయిన
మున గొల్లవానికి గొప్పమందలను నడుపుట యసాధ్యముగానుండును పూర్వ
కసారి యొకగొఱ్ఱెలమంద యేకారణముచేతనో బెదరి మూఁడుపాయలుగా విడి
యి యడవిలో నానాముఖముల చెదరిపోయెను గొల్లవాఁడాగొఱ్ఱెలనుగానక
త్రిచీఁకటిలో నడవియంతయుఁ దిరిగి యెక్కడను వానిజాడ కనఁబడనందున
రాశచేసికొని ప్రభాతసమయమునం దింటికిపోఁబోవుచుండెను. వాఁడట్లుపోవుచు
రాత్రిగొఱ్ఱెలు తప్పిపోయినతరువాత వెడలిపోయిన తనకుక్క దారిప్రక్కను కొన్ని
గొఱ్ఱెలతో కనఁబడఁగా, అదితప్పిపోయిన మూఁడుభాగములలో నొకభాగమును
కనిపెట్టినదనియెంచి దగ్గఱకుఁబోయి చూచునప్పటికి వానికత్యాశ్చర్యము కలుగు
నట్లుగా నొక్కటియు తక్కువకాకుండ తప్పిపోయిన యేడువందల గొఱ్ఱెలును
కుక్కకు ముందొకపల్లములోనుండెను. ఆకుక్క యారాత్రి చీఁకటిలో వానినెట్లు
వెదకినదో యన్నిటి నొక్కచోటి కెట్లుచేర్చినదో దురూహ్యముగానున్నది గొఱ్ఱెల
మందలొకచోటినుండి యొకచోటికిఁ దీసికొనిపోయి యప్పగించుటకు మనుష్యుల
సాహాయ్యమక్కఱలేక యీకుక్కలవశమునఁ బంపఁబడును. ఈకుక్కలు మిక్కిలి
నేర్పుగలవయి తాముతోలుకొనిపోవు మందకు మఱియొకమంద యెదురుపడి గొఱ్ఱె
లన్నియు కలిసిపోయినను విడఁదీసి తమమందలోని దొక్కటియు రెండవ మందలో
చేరకుండఁదీసికొనిపోయి చేర్పవలసినస్థలమునందామందనంతను జేర్చును.

ఎద్దుకుక్కయనిమిక్కిలిపెద్దజాతిదికాకపోయినను బలిష్ఠమైనకుక్కయొకటి గలదు. ఈకుక్కతో సమానమయిన ధైర్యసాహసములుగలజంతువు కుక్కజాతిలో మాత్రమేకాక లోకములోని జంతుజాలములో నెల్లను వేఱేదియులేదు పూర్వకాలమునందీకుక్కచేత వృషభములను బట్టించి వినోదించుచువచ్చుటచేత దీనికీపేరు కలిగినది. ఎద్దుమీఁది కీకుక్కనుసికొల్పినతోడనే యిది దానిముట్టెపట్టుకొని యావృషభ మెన్నివిధములఁ గొట్టుకొని పెనఁగులాడినను పట్టువిడిచిపెట్టకయుండును. ఇది యెద్దుమీఁదమాత్రమేకాక లోకములోని యెంతబలిష్ఠమయిన యేజంతువుమీఁద నుసికొల్పినను లేశమయిన వెనుకఁదీయక దానిమీఁదఁబడి పట్టుకొని హింసించును. ఎద్దుకుక్కయొక్కరూపమిక్రిందిపటమునందుఁ జూపఁబడియున్నది దీనితలపెద్దదైగుండ్రముగానుండును, ముట్టెపొట్టిగానుండును, నుదురురెండుకన్నులమధ్య నడఁగియుం

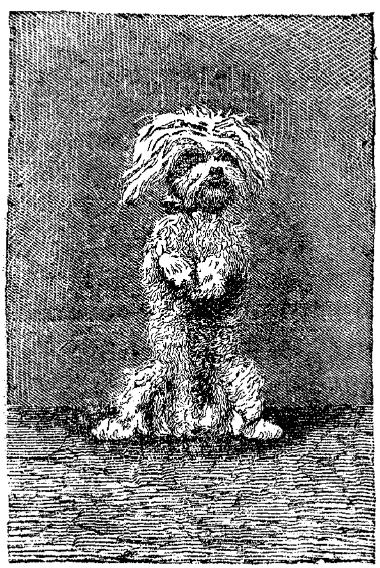
డును, చెవులు సగమువఱకు నిక్కఁబొడిచియుండును, ఱొమ్ము లోఁతై విశాలముగా నుండును, కాళ్ళుకండపుష్టి కలిగిదృఢముగా నుండును, మెడమిక్కిలిబలిష్ఠమైనది ఈకుక్కకు వెనుకటిభాగ నకంటె ముందుభాము దృఢతరమై యుడును. ఈకుక్కయెంత ధైర్యసాహసములను బలమును గలదియైనను విశ్వాసహీనమైన దగుటచేత యజమానులుసహితము దీనియెడల జాగరూకులయి మెలఁగవలయును. ఆకస్మికముగా మీఁద కాలు వేసినను, ఒకదెబ్బ కొట్టినను, అట్టివానిని దన విరోధినిగా భావించి కఱచును ఇదియొక్కమాఱు కాటువేసినపక్షమున దానిపట్టు వదల్చుకొనుట మిక్కిలి కష్టము

ఈరీతిగానే గుండ్రని పెద్దతలయును చిఱుకముక్కునుగల మఱియొక పెద్దకుక్కగలదు దానినికావలికుక్కయనికాని మొఱసడమనికానిపిలువవచ్చును ఇది మిక్కిలి బలముగల పెద్దజంతువయినను శాంతస్వభావముగలదయి తన బలమునంతను తనయజమానుని కాపాడుటయందుమాత్ర ముపయోగించును. ఈకుక్క బలహీనమయిన జంతువేదియైనను తన్నెదిరించి కోపము తెప్పించినను దానిని గాయపఱుపక తిరస్కార బుద్ధితోనుపేక్షించి యూఱకుండి, ఒకవేళ దానిని శిక్షింపవలసివచ్చినను దానికి బుద్ధివచ్చుటకు చాలినంతకంటె నెక్కువ దండనను చేయకుండును. ఇది యెంతసాధువుగాఁ గానఁబడినను బలిష్ఠమయిన పెద్దజంతువగుటచేత యజమానునిసొత్తునుగాని ప్రాణమునుగాని కాపాడవలసివచ్చునప్పుడసమాన ధైర్యమును గనఁబఱిచి శత్రువుపాలిటి కకాలమృత్యువగును. కాఁబట్టియెంతబలిష్ఠమయిన జంతువును దీనితోఁబోరాడుటకు సాహసింపదు. ఈగుణములనుబట్టి ఈకుక్కను కావలికుక్కగా నుపయోగింతురు. దీనిది గంభీర మయిన పెద్ద గొంతుకయగుటచేత దీనిస్వరూపమును జూచినను కంఠస్వరమును విన్నను దొంగలుభయపడిపాఱిపోదురు. ఈజాతిలోని పెద్దకుక్క డాదాపుగామూడడుగుల యెత్తుండును. సామాన్యముగానీజాతికుక్కలన్నియు రెండడుగులకంటె నెక్కువ యెత్తుగానేయుం

డును ఈ కావలికుక్క యొక్క యాకారము మీ ప్రక్కనున్న పటమువలనఁ దెలియవచ్చును

ఈ చెప్పఁబడినవిగాక పెక్కు జాతుల కుక్కలు పెక్కుపనులకుపయోగించును కొన్ని వేటాడువలనేన మృగమునుగాని పక్షినిగాని వేటకానికి చూపుటకుపయోగించును. ఈజాతి కుక్కయరణ్యములో పరుగెత్తి వేటాడఁదగిన జంతువుకనఁబడఁగానే కాలుచేయి కదలుపక తోక యెత్తిపెట్టుకొని వేటకాఁడు చూచి యాజంతువును గొట్టువఱకును చిత్రప్రతిమవలె నిలువఁబడును. ఈకుక్కను చూపుడుకుక్కయని చెప్పుదురు కొన్ని కుక్కలు వేటాడినజంతువులను డొంకలలోనుండియు నీటినుండియుఁ దీసికొనివచ్చుట కుపయోగించును. కొన్నిచిన్న జాతికుక్కలు దొంగలుమొదలైనవారిని తఱుము లేకపోయినను బిగ్గఱగా మొఱిగి జయమానులను లేపును ఈవిధమయిన కుక్కలలో నీప్రక్క పటమునందుఁ జూపఁబడిన బొచ్చుకుక్కజాతి యొకటి ఈ చిన్నకుక్క యెలుకలను పందికొక్కులను పట్టుకొనుటకు పనికివచ్చును. కొన్ని కుక్కలు మిక్కిలి చిన్నవయి ముద్దుచేత నొడిలోఁ బెట్టుకొని వినోదించుట కుపయోగపడుటచేత నవి యొడికుక్కలనఁబడును కుక్క మనుష్యునియెడఁ బరమ విశ్వాసముగల మహోపయుక్తమయిన జంతువయినను హిందూ దేశమునందిది

యనాదరము చేయఁబడుచున్నది. కుక్కలయొక్క తెలివిని విశ్వాసమును దెలిపెడు కథలరెంటి నిందుదాహరించుచున్నాను—

౧ —సీమయందొకదొరగారు తనమిత్రునితో దేహపరిశ్రమార్థ మూరిబయల నడుచుచు వెంటవచ్చుచున్న కుక్కను జూపి యిది యెంతదూరమున విడిచి పెట్టిన వస్తువునైనను తెమ్మన్నపక్షమున తిరిగిపోయి తీసికొనివచ్చి యిచ్చునని చెప్పెను. ఆసంగతిని పరీక్షింపవలెనని యప్పుడే వారొకరూపాయకు గురుతు పెట్టి కుక్కకు చూపి దానిని మార్గము ప్రక్కనుపడవేసి దానిమీద పెద్దగా పరాతిని వేసి, క్రోసెడు దూరము నడిచిన తరువాత వెనుకకుపోయి యారూపాయను దీసికొనిరమ్మని యజమానుఁడు దానికాజ్ఞ యిచ్చెను. ఆకుక్క వెనుకకుపోయినతరువాత మిత్రులిద్దఱును మఱియొకదారినిపోయి యిల్లుచేరిరిగాని యెంతసేపు వేచియున్నను కుక్కమాత్రము నాఁడింటికిరాక రాత్రిపరున్నతరువాత తెల్లవారుజామున నొకచొక్కాను నోటకఱచుకొని కుక్కయింటికివచ్చెను. ఆచొక్కాజేబులో వారుగురుతుపెట్టినరూపాయయు గడియారమొకటియు మఱికొన్నవస్తువులునుండెను. ఇదియెక్కడిదని వాడలుతీసి విచారింపఁగా, కుక్క రూపాయయున్న స్థలమునకుపోయి యెత్తలేక చుట్టును తిరుగుచు రాయికదల్చుటకు ప్రయత్నము చేయుచుండఁగా నాదారిని గుఱ్ఱముల నెక్కిపోవుచున్నవారిలో నొకఁడుదిగి రాయి యెత్తిచూచి దానిక్రిందనున్నరూపాయను తీసి కుక్క దానివిషయమయి యే ప్రయత్నము చేయుచున్నదని తెలియక జేబులో వేసికొని కొన్నిక్రోసుల దూరములోనున్న తనయూరికిపోయినట్లును, కుక్కవారిని కనిపెట్టుకొనియుండినట్లును, వారు రాత్రి భోజనమయినతరువాత చొక్కాను పఱుపుక్రిందవేసి చల్లగాలికి తలుపులుతీసికొని పరుండి నిద్రపోయినపిమ్మట కుక్క చొక్కాను నోటకఱచుకొని గోడదూకి పాఱిపోయినట్లును, తెలియవచ్చినది.

౨ —ఒకఁడు కొంతకాల మొకకుక్కను పెంచి తరువాత దానినితనమిత్రున కిచ్చివేసెను. నాలుగుసంవత్సరములైనతరువాత మొదటియజమానుఁడొకనాఁ డొకయడవిమార్గమునఁబోవుచుండఁగా కుక్కయెదురుపడి యానవాలుపట్టి తోకయాడించి తనసంతోషమును గనఁబఱిచెను. ఇంతలో నతనిమిత్రుఁడైన క్రొత్తయజమానుఁడునువచ్చెను. వారిద్దఱును కొంతసేపుమాటాడి విడిపోయిన తరువాత కుక్క క్రొత్తయజమానునివెంటఁబోయెను. పాతయజమానుఁడు కొంతదూరము నడిచినతరువాతగడియసేపటిలోకుక్కమరలవచ్చియాతనికాశ్చర్యము కలుగఁజేసెను. అతఁడు కుక్క తనయజమానునివిడిచి యేలవచ్చెనాయని యాలోచించుచుండఁగా, పొదలోనుండి దుడ్డుకఱ్ఱలు చేతఁబుచ్చుకొని యిద్దఱుదొంగ లాతనివంక వచ్చిరి. అప్పుడాకుక్క యరణ్యము ప్రతిధ్వనియిచ్చునట్లుగా మొఱుగుచు వారివంక పరుగెత్తఁగా వారిద్దఱును పాఱిపోయిరి. తన పాతయజమానుఁ డడవిదాటి మంచి మార్గమునఁబ్రవేశింపఁగానేయతనినివిడిచికుక్క క్రొత్తయజమానునివద్దకు పోయెను.

52 [సశేషము.] కం - వీరేశలింగము.

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, పంచమాశ్వాసము. (౪౧౦-పుట శేషము.)

దొల్లి రజస్సంతతి హృతార్థినియై సురభిపార్థివ నిలింపవిభుం డవస్మృతంబడుట ప్రత్యక్షంబ కాదే యనునట్లుగా దట్టంబగుచు శాద్వలప్రదేశంబులం బ్రకాశించు ముక్తాఫల స్థూలప్రాలేయ బిందుబృందంబు పశ్చిమరాత్రి గోచరప్రచార్యమాణ పశువిసరంబులచేతఁ గసవుతోఁగూడ గ్రసింపం బడుచునుండ గగన ముకుర పరిదృశ్యమాన తదీయప్రతిబింబ విభ్రమ దృఢీకార హారిణంబులై తారకంబులు క్రమంబునం బలుచగాఁ దొడఁగెఁ బ్రాబోధికంబులైన భూపాల దేవ గాంధారిప్రముఖ రాగభోగ సౌగంధ్యబంధుర గాంధర్వనాదమేదుర మృదువాద్య విశేషపోషిత సూతమాగధాదిక్రియమాణ స్తుతిపాఠరవంబులు ప్రభు ద్వారంబులఁ దోరంబులై సొంపుమీఱె నపరరాత్ర స్వాధ్యాయాధ్యయన శబ్ద స్థానంబులైన యాదేశంబులుం బోలె నిర్భరక్షీరభార భిద్యమాన పీనాపీన స్మార్యమాణ తర్ణకోపసరణ రణరణక సంభ్రమ సముచిత సముత్థానధైనుక గంభీ రహంభారవంబులు విజృంభించెఁ జంద్రాస్తమయ సభవ క్లేశ భవపరి ఘూర్ణార్ణవ ధ్వానంబు మెక్కువను వెక్కిరించినట్లు మిక్కిలి నిక్కజపు బాహుళ్యంబు నెరపు మహాసందోహ దోహనిస్వాన సాహచర్య సమధిక దధిమథన విధివిహిత ఘుమఘుమఘోషంబులు ఘోషంబులందు గండూషితదిక్కంబులగుచుఁ బిక్కుటిల్లెనప్పుడు, ౫౬

సీ॥ మునువిలూనంబైన దినపాదపము మొదల్ మగుడఁజిగిర్చిన చిగురనంగ
గతనిద్రశక్రేభ కర్ణతాళానిలేరితకుంభ సిందూరరేణువనఁగ
ధ్వాంతజాలముమీఁద దండెత్తు భానుమంతుని వెలిగొల్లెనతోఁపనంగ
మార్తాండ పథరోధి మందేహబలపదోద్ధతపూర్వనగ ధాతుధూళియనఁగ
వనజరంగస్థలిని నాట్యమునకువచ్చు। సిరికిఁబట్టిన కెంబట్టు తెరయనంగఁ
బ్రాగ్దిశాలిప్త ఘుసృణాంగరాగమనఁగ। మెఱసె నరుణోదయపుదీప్తి మింటికెలన

చ॥ అనుదిత సూర్యహోములగు యజ్వలప్రజ్వల దగ్నిదీప్తు లొ
ద్ద నమరుసౌమిదమ్ము మిథః కపణోల్లసిత స్తవంబులన్
దనరుచు గేలిచేసెఁ గసదత్సమయూత్త పరస్పరోపగూ
హన రసరంగదంగక రథాంగపతంగ తతారుణద్యుతిన్. ౫౮.

ఉ॥ ఏఁగలలోన నొండెఱుఁగ నీవె విభుండవు సంధియుంబు నా
పైఁ గలదేని చూడుమని ప్రాగ్దిశ గౌతమదారవారుణిన్
దాఁ గడు నమ్మఁ జేయుటకుఁ ద్రాగఁగ నెత్తె సనట్టి యొఱ్ఱగాఁ
గాఁగిన మడ్డువండ మెసఁగంగను పట్టె నిశుండు నష్టరన్. ౫౯.

వ॥ అప్పుడు ౬౦
సీ॥ బిగువుఁగౌఁగిళ్ళచేఁ బ్రియుబాహుపురులొత్తి కమ్మిలువోయిన కుచతటములు
పరువమైన నాఱసిపోవఁగఁ జిట్లినట్టి గంధపుఁబేంట్లతో నొప్పు నఖపదములు
రమణుకుండల పీడనముల రేఖలు మాయకలరుచున్న కపోలఫలకములును
బ్రాణేశదశనకోరక శిఖాసంసర్గమునఁ గందినట్టి కెమ్మోవిసిరులు
నిలువుటద్దాలచేరువ నిలిచినిలిచి। పలుమఱును జూచుకొనుచు నాబాగు సడలఁ
జేయఁజాలక తడసె దైతేయకన్య। ప్రాతరుచితాంగ సంస్క్రియాపరత లేక ౬౧
వ॥ అంత నచ్చటికి శుచిముఖీరాగవల్లరు లరుగుదెంచి యాచంచలాక్షియున్న చెల్వు
దవ్వుదవ్వుల నవలోకించి నవ్వుచు ౬౨
ఉ॥ పుక్కిటి తమ్ములంబుమియు బ్రొద్దునుగాదొ కదమ్మ నేఁడు మా
యక్కకు నిప్పుడిట్లుటఁ బ్రియంబునఁ జూడఁగఁగల్గెఁ జాలు మా
కిక్కడి కేగుదెంచుట నభీష్టరతి న్వసివాళ్ళు వాడునీ
చక్కని రూపము న్నిదురచాలని కన్నులుఁ జిట్లుగంధముల్. ౬౩.
వ॥ అనుచు డగ్గఱ నేతెంచి॥ ౬౪॥
సీ॥ పలుగరసేయక పసపునలిపించుకొనక మొగంబు మజ్జనము లేక
పరిశుద్ధవస్త్రంబు ధరియింపక కచంబు లొగిఁజిక్కువుచ్చి క్రొత్తగముడువక
ప్రత్యగ్రతిలక ధారణమొనర్పక నవీనముగఁ గాటుక లోచనములనిడక
తగునట్టిసొమ్ములు దాల్పక దినముఖ నియమపుణ్యంబు లెవ్వియుఁజలుపక
నీవుతడయుట చోద్యమో నీరజాక్షి। ఘనముగాఁబోలు శ్రమమట్లుగాక రతుల
చిన్నెలింపునఁ జూచుకొంచున్నదాన। పేమొ విఘ్నమైవచ్చితి మెఱుఁగకేము. ౬౫
వ॥ అని పరిహాసగర్భంబుగాఁ బలుకుచు లజ్జాకోపభూషితంబులయిన యామోపా
రత్నంబు చేతియదర బ్రేఁతలు తమకు నూతనోత్సవంబు లగుచుఁ గౌతుకంబొన
రింపుచుండఁ బ్రవర్తిల్లుచున్నంతఁ జంద్రవతీగుణవతు లటమున్న నిజవల్లభ
సమాగమంబునకు నుపాయంబుగానక శుచిముఖితోడి విచారంబు గోరుచు నుం
డుటం జేసె యమ్మరాళిఁ దమనిలయంబున కెలయించుకొని పోవుటకు నుద్యో
గించి ప్రభావతీ దర్శనమిషంబున ౬౬.
క॥ లలితప్రియసంభోగా। కులవేషము చక్కదిద్దుకొన నెడలేమిం
గళవళపడుచుఁ బ్రభావతి। యలుగ నతర్క్యాగతివచ్చి రచటికిరువురున్. ౬౭.
సీ॥ ఈతెఱంగునవచ్చి యాతరుణీమణి చందంబునకుఁ గొంత సందియంబు
మదిలోనఁ గండళింపఁగఁ గ్రమంబున విమర్శించి తదాకారచేష్టితముల

కతమునఁ బురుషసంగతికల్మిఁ బదిలంబుగా నిశ్చయించి యక్కాంతమీఁద
భావసంసూచన పాండిత్యగంధి విలోల కటాక్షావలోకనముం
గలిమి మొలకనగవు తళుకుతోఁ బలుమఱు నగుచునాకరొకెళ్ళ మొగముచూచి
యంతఁగనినయర్థ మూపలేకిట్లని। పలికి రాసఖివిన జలజముఖులు ౧౮.

ఉ॥ ఎంతయు మేనవింత పసలేర్పడుచున్నవి యప్పగంబె య
త్యంతము నిద్రచాలమియు నక్షులు తెల్పెడు రాత్రియొద్దియో
కొంత విశేషమబ్బినది కోమలికి న్మముబోంట్లకుం గడున్
సంతసమేకదా తనదు జవ్వనమెవ్వల నన్ఫలించినన్ ౧౯.

వ॥ అని మర్మంబు దాఁకనాడుచు నాప్రీడావతి మొగంబుఁ జూచి. ౨౦.

క॥ ఏమైననయ్యెనిఁక నే। లామీఱిన పనికి నిట్టియంతిపురములో
సోముద్దరాల యేగతి। నీమహిమ గడించుకొంటి వివివెఱఁగుకడున్ ౨౧

సీ॥ అనియుల్లసముదోఁప నాడుమాటలకు వెల్వెలఁబాఱుచును దైత్యవిభుతనూజ
కలఁగిరహస్యభంగ భయంబుచేతఁ బ్రత్యుత్తరంబేమియుఁ దోఁపకునికి
నిట్టట్టు గ్రుక్కుచున్నట్టి లాగరసి యాయతివకుఁ దనచెలియంద్రగుట్టు
బయలుసేయకయున్నఁ బాయ దీవెడఁగుఁబాటనియు వారికెనిది యభిమతార్థ
సిద్ధిహేతువనియుఁ జిత్తములోపల। నీతిసరణిఁ బరిగణించిచూచి
యానునాభసుతల కంపపడంతి యిట్లనియె సువిత్తఘణితి యతిశయిల్ల ౨౨.

క॥ ఇదియెంత పేర్చెదరుమీ। చదివినయంతనె తాను జదివినయది మా
సుదతియు మొదలఘలించెన్। దదభీష్టము పెద్దపిన్న తనములవరుసన్ ౨౩

వ॥ అనుటయుఁ దెలివొందిన మొగంబుతోఁ బ్రభావతి యావిహంగింజూచి ౨౪.

క॥ ఎట్టెట్టూమునువీరల। గుట్టును నీపోఁగునకుఁ దగుల్పడినదియే
యెట్టుండె నట్టిచెప్పుము। గట్టిగ నావుడు మరాళకామినినగుచున్ ౨౫

వ॥ తనునధికభయలజ్జా సమాకులచిత్తలగుచుం గనుసన్నల వారించుచున్న చంద్రవతీ
గుణవతులవంకం గనుంగొని చెప్పం గొంచించుటయు నక్తంచరరాజనందనయుం
దనమీఁద నానలిడుచు నడిగినం బులుఁగుపడంతి తదనుజల విలోకించి ౨౬

గీ॥ మీరలూరకుండ రిరుదివ్వఁగఁజేసు। వచ్చుననుటవినరె వనితలార
యానపెట్టియడుగ మానరాదిఁకఁ జెప్పు। వలసె మీరహస్యవర్తనములు. ౨౭

వ॥ అనిపలికి ప్రభావతితోడం బ్రద్యుమ్న లేఖాహరణం బొనర్చిన చిలుకసుద్దులు
మొదలుకొని వారిప్రయత్నంబు సకలంబునుం జెప్పిన నవ్వుచు నాపువ్వుఁబోఁడి
వ్రీడావనతవదనలైన యమ్ముద్దియల నీక్షించి. ౨౮.

క॥ మునిముచ్చులార మీచే।సినపని యటుగట్టిపెట్టి చేకొనియేలా
ననుఁదఱిమితిరిక నేమియు। ననకుండును నాతోడిదొంగలైతిరిమీరున్॥ ౬౯
వ॥ అనిన నాయింతికి శకుంతకాంత యిట్లనియె. ౭౦
గీ॥ లలన యెంతటివారుగా వలయునెందు। నైన నీతోడివారుగా నంతరిపుడు
ప్రియునితోఁ జెప్పి వారి రప్పించకున్న। వీరలకు నెక్కడిది నిజవిధులగాక ౭౧
ఉ॥ ఎల్లియు నేఁడునీకు హృదయేశ్వరు నెద్దియుఁబల్క సిగ్గు నే।
నల్లమ గొల్పదేని యిఁక చోత్పలలోచన యేన నేఁడునీ
వల్లభుతోడఁ జెప్పెద నవశ్యము నీచెలియండ్ర కోర్కి సం
ధిల్లెడునట్లుగాఁగ భవదీయనియోగ మహత్త్వశక్తిచేన్ ౭౨
వ॥ అని తన్నాయక నిష్ఠా విశేషంబున నంగీకారంబు వడసినదియై సుశోభనయుల
నపేక్షించి యీప్రభావతికిం బతియైనవాఁడు త్రిలోకమహిమ మహనీయుండైన
యొక్క దివ్యపురుషుండు గావున దదనుగ్రహంబు వలదక్కఁ దక్కిన యుపా
యంబు నీయంతఃపురంబు మీవరులకుం జొరనలవిగాదని తలపోసి యుక్తిచేతి
నిశ్చయించి పలికిన పలికి యిట్లనియె ౭౩
క॥ మది తహతహపడి కుందకుఁడీ। ముదమున సతులార కొంగుముడి వేసికొనం
డిదె నేఁటిమాపటికిఁ గూ।ర్చెద వాలాయముగ నేను బ్రియులను మిమ్మున్ ౭౪.
క॥ అని హంసి పృథుస్మిత శో।భనలజ్జావనతవదన పద్మంబులతోఁ
గనుపట్టు వారిసింధ్లకు। ననిపి చె నిశాచరేశ్వరాత్మజ చేతన్ ౭౫
వ॥ ఇవ్విధంబున నవ్వధూమణుల నమ్మించినదియై యచ్చోటి నాటిరాత్రి యారా
వుల విడిదికిం బోయి యేకాంతంబునఁ బ్రద్యుమ్నగదసాంబుల మువ్వురంగూర్చి
క॥ సాంకల్యంబున మీప్ర।త్యేకప్రబంధలైనఁగాని యెద్దియునాకున్
జైకార్యము దెలియదు నా।కాకస్వామికిని జెప్పి యనుపుట కనుడున్. ౭౬
ఉ॥ అందఱకుం దలాయొకటి స్వార్థము గల్గుట దోఁపఁ బల్కె సం
క్రందన కార్యవర్తనము గాకయు నాకును బోలెనెవ్వియే
నిందునిజార్థము ల్కడమ నుద్దఱకుం గలవే మొయుంచు నా
త్మందలపోఁతపూని సమంబుగ నప్పుడు వారు మువ్వురున్ ౭౭
వ॥ శుచిముఖియు వారిభావంబు భావించి. ౭౮.
క॥ మీమీ ప్రత్యేకార్థము। లేమియు నొకరొకరెఱుంగ రేమొ వినుమందం
బామువురకు మువ్వురకుఁగల। ప్రేమవతులతెఱఁగు వారిప్రేమలుఁదెలిపెన్. ౭౯.
వ॥ తెలిపి ప్రద్యుమ్నుం జూచి. ౮౦

క॥ నీవొకఁడవు మాయావివి। గావునఁ బ్రియహంసుఁ గంటి గాని యితరుల
త్యావిలధృతి నున్నారి। ష్టావాప్తికిఁ బ్రోవఁ గాన నాత్మలలోనన్ ౯౨
వ॥ కావున వీరల యభిమతసిద్ధియు భవదధీనంబ యిందులకుఁ దగిన యుపాయం బూహింపుమనియె నప్పు డామువ్వురుం బరస్పరరహస్యకార్య ప్రకటనంబునకు నవ్వుచు సుహృద్భావ సుభగంభావుక నర్మసంవర్తిత వచనంబులతో వారొండొరు మొగంబులు గనుంగొనుచు ౯౩
క॥ నీవచ్చు రీతి నగని యా। రా వాసవకార్యపరత యనుచుంటి గటా
నీవీ తెఱఁ గేయున మఱి। నీవో యనఁ జేవా యుంగ నిగిడె న్నగవుల్ ౯౪
వ॥ అంతఁ బ్రద్యుమ్నుండు శుచిముఖింజూచి నీవు సునాభతనయలకడకుం జని తన్మహృదయేశ్వరు లిడెవచ్చెదరని యెఱిఁగింపుమని పనిచి తానును గదసాంబుల కిష్టసిద్ధి యగునట్లుగ నాత్మకల్పిత భూవివరద్వారంబున దానవేశ్వర కన్యాంతఃపుర ప్రవేశంబు గలిగించి నిజాంగనం గూడి రమియించుచుండె నప్పుడు ౯౫
సీ॥ ఆననాంభోజ వ్యాపావర్తనాముహు ర్వ్యాఘ్నితాధరపాన విలసనంబుఁ
గరకృతావర్తిభంగురిత కపోలచుంబన రణరణక సంభ్రమభరంబుఁ
బ్రసభాపహృతకుచ ప్రావరణాంశుక స్థానాభిషిక్త దోస్స్వస్తికంబు
సమశోధ జఘనవస్త్ర ప్రయోజన సమాధిష్ఠోరు యుగమిథోవేష్టనంబు
నగుచుఁ దనసిగ్గు పెకల్చ వయవిరతంబుఁ। గరకరి యొనర్పరాయిడిఁ గ్రమముఁ గాంచె
నతనురాగ వేగంబున నతిశయిల్లు। రమణురతి నొప్పె నాకన్యరాత్రులబల ౯౬
వ॥ అంత ౯౭.
ఉ॥ సిబ్బితిపూని నేఁటినిశఁ జిత్తములోపలి కాంక్షదీఱఁ జన్
గుబ్బలనొత్తి యేచె మును గ్రుచ్చి కవుంగిటఁ జేర్చెద న్విభుం
బొబ్బునఁ బట్టి దంతశిఖనొక్కెద మోవియు నంచుఁ గోరునా
గుబ్బెత రేపులెల్లఁ దఱిఁగొంకు నిరంకుశలజ్జ పెంపునన్. ౯౮
క॥ యాదవుఁ డంతట రతులవి। భేదములు క్రమక్రమాభ్యుపేతములుగ నా
మైదలికిఁ గఱపి చిత్రా। పాది సురతరాజ్యమునకుఁ బట్టముగట్టెన్. ౯౯
వ॥ అందు. ౧౦౦.
క॥ ఏవిధిఁ బతి వేఁడినఁ బం। భావాదిని లజ్జఁ ద్రోచిపడుఁ గాని తుదన్
యావనపుం జిడఱగోని। భావజు సవమెత్తి యతివ ప్రౌఢిమ నెరపెన్. ౧౦౧
ఉ॥ అచనుద్రేగు నట్టిజఘనాతిభరంబు విరోధి గాక తో
డై చపలాక్షికింపొసఁగ నప్పుసముద్గమవేగ సున్నమై

ఖేచరచక్రసామ్య ధృతికిం దగ నొక్కటి మీఁదికిం దివన్
భూచరచక్రసామ్యమును బొందెఁ దదన్యము క్రిందికీడ్చుచున్. ౧౦౨.

వ॥ తదనంతరంబు ౧౦౩

సీ॥ గుబ్బపాలిండ్లు గన్గొను వేడుకనుమించు గాఢపరీరంభ కౌతుకంబు
గాఢపరీరంభ కౌతుకంబును మించు జఘనలోలుపహస్త చాపలంబు
జఘనలోలుపహస్త చాపలంబును మించుఁ దిలకమంటిన కురుల్దిద్దుతమియు
దిలకమంటిన కురుల్దిద్దుతమినిమించు వాతెఱచవులాను వలపుపెంపు
వాతెఱచవులాను వలపుపెంపును మించు। రతులరహియు రతులరహినిమించు
నధరరసము విఘటితాన్యోన్యముగఁ దత్తరిలుచుఁ బతిరమించెఁ జెలువఁగూడి.

వ॥ ఇత్తెఱంగున నమ్మత్తకాశిని హృదయేశు చిత్తంబురంజిల్ల నల్లసిల్లెఁ జంద్రవతీ
గుణవతులుం బతులచేత నతులానురాగపూర్వక నివర్తిత గాంధర్వవివాహ లగు
చుం గ్రమప్రవర్ధమాన నానారతి ప్రాగల్భ్య నిర్భరంబులగు విహారంబుల నతిశ
యిల్లి రివ్విధంబున ౧౦౪

సీ॥ అతియత్నరుద్ధలబ్ధాశ్లేషచుంబన కుచపీడనాఢ్యమై కొన్నినాళ్ళు
మందమంద క్రియమాణ నానాప్రాతికూల్యాభిరామమై కొన్నినాళ్ళు
కృతకప్రమాదానుమత సముల్లసద సంకుచితక్రియాంకమై కొన్నినాళ్ళు
విరళత్రపా తిరస్కరిణీ పరిస్ఫురత్కౌతుకసంరంభమై కొన్నినాళ్ళు
ప్రకటముఖరిత మేఖలారణితగుణిత। మణితఘంటారవా ఘోష్యమాణమసృణ
కుసుమసాయ కౌద్ధత్యమై కొన్నినాళ్ళు। రతిజరగఁజల్పి రతివలు పతులసేవ.

వ॥ అందు నొక్కనాఁడు. ౧౦౬

శా॥ ప్రద్యుమ్నుండు ప్రభావతీ రతివిహారప్రౌఢి సారస్యసం
పద్యుక్తిన్ గడుఁజొక్కి డక్కెతి రతీమత్ప్రాణమా నీకునం
చుద్యత్ప్రేమ సమృద్ధిఁబెక్కనది యాయోషాలలామన్ శ్రవ
స్సద్యఃపాత నిశాతశూలసమమై చాలంగ నొంచెన్వెసన్ ౧౦౭.

క॥ ధాత్రిఁజితార్జిత తాదృక్చిత్రమిథఃప్రేమ నల్లసిలుచో బెరుకే
మాత్రము లేకెనసిన ప్రియు, గోత్రస్ఖాలిత్యమార్వఁ గోమలివశమే. ౧౦౮.

ఉ॥ ఏమనిచెప్పనప్పు డసురేంద్రసుత న్సకలాంగసంప దు
ద్దామరతోత్సవానుపమ తత్ప్రథమక్షణ సంభవత్సుఖ
శ్రీమయ మూర్ఛఁజేర్పఁడఁగఁ జేసెను దుఃఖపు మూర్ఛయైకడున్
ఖామలకట్టిచో సవతినామము మారణమంత్రమౌఁజుమీ. ౧౧౦.

గీ॥ ఆప్రభావతి కొంతసేపవ్విధమున
మానదుఃఖనిశ్చేష్టిత యైనవెనుక
నుస్సురనుచును వేఁడినిట్టూర్పుఁ గుడఁ
వగలఁబొగులుచుఁ బొరలె మూర్ఛాగముగాఁగ ౧౧౧.

గీ॥ అరిగెశయ్యాంతరమునకు నంత లేచి। యతివరో యిది యేమి నాయందుఁ దప్పు
గలిగెనో యంచుఁ దోనరాఁగడఁగు విభుని। నట్లు రాకుండ ఘనమైన యాన వెట్టె.

క॥ ప్రద్యుమ్నుఁడు తానటు చను। నుద్యోగము దక్కి యుస్సురుస్సురనుచు నా
హృద్యశరాంగి వియోగము। సద్యఃపరితాపమొసఁగ సందేహమునన్ ౧౧౩

వ॥ తనకుఁ గొంతసమీపంబున నొక్కపర్యంకంబున నవ్వలిమొగంబుగా శయనించి యున్న యాప్రభావతికిఁ గర్ణగోచరం బయ్యెడుపాటి పరిమితస్వరంబున నిట్లనియె ౧౧౪.

ఉ॥ తామరసాక్షి నావలనఁ దప్పొక టెయ్యది యైనఁ గంటివో
నామది తాల్మిచూడఁగ మనంబునఁ గోరియొ యల్గి కూడి వం
ప్రేమలు వింతయింపు సవరించునటంచునొ యల్కచొప్పగా
కేమయినన్నిమిత్త మొకయించుక కల్గినా లేచిపోవఁగన్ ౧౧౫

క॥ అనుటయు ఘనదుఃఖవశం। బున నొకయుత్తరము నీక పొలఁతుక నిట్టూ
ర్పు నిగుడ్చి యూరకుండిన। దనుజారి సుతుండు ప్రచలితంబగు మదిలోన్.

శా॥ నాయం దేయది తప్పు దోఁచినది యో నారీమణీ నీకు దుః
ఖాయత్తత్వము చూడ నిక్కమిది మత్ప్రాణంబ వీ వెందునుం
జేయన్నేర్తునె తప్పు నీకు నిది నీ చిత్తంబు రాఁ దెల్పకో
డాయన్వచ్చెద నాకు రా ముదలపెట్టంగాఁ దగున్సత్కృపన్. ౧౧౬.

వ॥ అట్లుంగాదేని. ౧౧౭.

గీ॥ వనిత యిటు వచ్చి నీవు నీవలయు సోదె। గొనుము దప్పున్నమతి నాకుఁ జెనఁగఁజోటు
గలదె నీ మొలనూలునఁ గట్టువడుదుఁ। బూనుదును నీవు మెడఁబెట్టు పొగడదండ.

క॥ నావుడును గంరగద్గది। కావిష్కృతియడఁచుకొంచు ఘనయత్నతవ
ర్జ్ఞావలి యేర్పడఁబలికెఁ బ్రభావతి చెవియొగ్గి తనదుపతి యాలింపన్. ౧౨౦.

చ॥ అనఘుఁడ నిన్నసోదెగొను నంతటిదాననె యేను దప్పులే
దును దలపోయ నీవలన దోసమె యాత్మను బాయకున్న వా
రిని బలుకొక్కమా అనుసరించుట మేనది వించునేఁ దొఱం
గని పెను దప్పు నాయది యకాక పదింబది గాఁగ నెంచినన్. ౧౨౧.

ఉ॥ అట్టిమదీయమైన వపురాత్రియశోభ మహాపరాధమే
గట్టిగ లేచివచ్చుటకుఁ గారణమైనవి నాకు దోసముల్
గట్టెను నీవృషాచటు వికారముఁ జూడఁగఁ జేసి యిప్పుడున్
దిట్టును రట్టు సర్వమగు దీనికి నిన్ననఁ జెల్లదేమియున్ ౧౨౨.

గీ॥ దూఱఁదగునిన్ను నొకటికిఁ దొంటిచుట్లు। కల్లకూరిమి నెరపువాక్యములనన్ను
నిప్పుడును బయలీఁదించె దివియకాదె। కుటిలత డిపాంతఁ గుత్సకగోయుటునఁగ.

ఉ॥ వట్టిప్రియోక్తులెన్నఁ దగవామినుబో ట్లర సజ్జకాత్మ ను
న్నట్టివకాక యిప్పుడివి యట్టివయైనను నీకు మోహపుం
బట్టపుదేవియైన రంభాప్రింతన పల్కెడవేమొ నాథయే
గట్టిగ నారతిప్రమదఁ గాను ప్రభావతియంగ్రమనన్నిలన్ ౧౨౪

క॥ అని మానదుఃఖ ముద్దీపనమొందఁగ నవ్వధూటి ప్రక్కలెగయ నే
డ్చెను వెక్కి వెక్కి లోలో।నని యకటా యిదియు జీవనమె నాకనుచున్. ౧౨౫.

క॥ నాయకుఁడును దామును ర।తీయని తద్రతుల సంగతిన పల్కినప
ల్కాయింతికిఁ గోపము రాఁ। జేయుట తద్వచనరీతిచేఁ గని నగుచున్ ౧౨౬.

క॥ రమణీ యుండాఁకను దెలి।యమను నీయల్కకు నిమిత్తమదియే భవదు
త్తమరతి నేఁగరఁగుమ మె।చ్చుమరఁగనట్లుంటిఁ దానినదితప్పగునే. ౧౨౭

క॥ అనుటయు భవదుత్తమరతి। యనుపలు కొక్కటియె యాత్మనంటె సతికి నా
ధుని పలుకులలో రతి యా।సున దృఢవాసితమితరముఁ జొరనీదు మదిన్. ౧౨౮.

క॥ ఉవిదయు భవదుత్తమరతి। భవదుత్తమ రతి యటంచుఁ బతిపలుకీర్ష్యా
వివశతఁ బలుమఱుఁ దడవుచు। నవివేకంబునఁ దదర్థమరయుచుఁ దనలోన్.

క॥ నాకంటె నకటయుత్తమ। యాకెయగుట చెప్పవలయునా యీగతి నీ
వాకున నీదగు ప్రేమో।త్సేకమె చాటంగననుచుఁ జింతిలుచుండెన్. ౧౩౦.

వ॥ ఇట్లు తద్దయుంబ్రొద్దు చింతాక్రాంతయైయున్న ప్రభావతికిఁ బ్రద్యుమ్నుం డిట్లనియె ౧౩౦.

క॥ పలుక వాకింతయు నాతోఁ। జిలుకవు కరుణామృతంబు చినుకొకటియు లో।
నలుకవు నాదగు దైన్యపుఁ।బలు కవగణనమున వినుచుఁ బద్మదళాక్షీ ౧౩౧.

క. చేరకయుండఁగ నాకొక। ఘోరపుటానయిడి నీవుఁ గూరిమి కెడవై
కారుణ్యమెడలి నావెత। చేరువ నేవినుచునునికి చిత్రము తరుణీ ౧౩౨.

క॥ దానవునకు నుదయించిన। దానవు గావున లతాంగి దయచాలదు నీ
మానసమున నీవిలఁబ్రథ। మానసమస్తోమ గుణసమంచితవైనన్. ౧౩౩ [సశేషము]

జయద్రథ నాటకము. (౪౬౨ - పుట శేషము.)

కల—(వెడలుచు) మహాప్రభూ! నాకు సెలవొసగుడు

జయ— నేనెందుకు పెండ్లాడవలెను ఈతడు తానెరిగినంతయు చూచినంతయు విన్నంతయు నాకు చెప్పుటలేదు

కల— (తిరిగి వచ్చుచు) అయ్యా! తమరీసంగతి నింక మరువవలెను క్రమముగా నంతయు వెల్లడికాగలదు జయంతుని కాతని పని కొన్ని దినములవరకుమాత్ర మీయకుడి రేపు సర్వంబును తేటపడగలదు మీభార్య యాతని విషయమయి యెట్లుమాటాడునో యెట్లు ప్రోత్సాహపరచునో యన్నియు మీరచూచెదరు. ఇంతలో నేనును నాప్రయత్నము చేయుచునే యుండెదను. తమరుమాత్రము బహుశాంతత నవలంబించవలెను

జయద్ర—నీయిష్టమువచ్చినంత శాంతత నవలంబించెదను.

కల—సెలవొసగుడు (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

జయద్ర— ఈకలహప్రియుడు బహుయోగ్యుడు విద్వాంసుడగుటచే సమస్తవిషయములు చక్కగా నెరుగును నాభార్యయందు దోషారోపణ బలపడెనేని (ఆమె నెంచబాసి యుండనటులైన నాప్రాణోపద్రవము సంభవించినను) ఆమెను నాయింటినుండి వెడల నడిపెదను నేనిక్కడిజనులంతటి రూపవంతుడను కాకుండుటవలనను వారివలె తియ్యని మాటలాడ నేరకుండుటవలనను గదా యింత కర్మము సంభవించినది ఇదిగాక నాకు యౌవనదశ దాటిపోయినది— సరే. ఇక్కడితో నాసౌఖ్యమునసరి. నన్నామెవిడిచిపోయినది.

ఉ॥ ఊరక పెండ్లిపెండ్లియని యూటల నూరుదురే గాని కాంతలన్
గోరుటకంటె లోకమున గొప్పదొసంగులు లేవు మాడగా
సారెలు చిత్తమొక్కెడను వాక్యములొక్కెడ గల్గి భర్తలం
జేరుటకష్టమైతనర చిత్రగతిన్ నటియింతురక్కటా!

క॥ ఇతరుల సౌఖ్యంబుల తా
సతతంబును గోరుచుండు సతి నాదనుచున్
మదినమ్ము నరునిజన్మము
వెతయే భువి నెట్టినీచజన్మలకైనన్

క॥ ధనికుల గృహముల బుట్టిన
జనులను తమవలలలోన సాధించి సతుల్
కనుగప్పి దుష్కృతంబుల
నొనరింతురు వేనవేలు యున్నతులయ్యున్.

[గుణవతి దుర్గుణ ప్రవేశింతురు]

ఆమె యట్టిదైయైనచో నట్టిస్త్రీని బుట్టించినందుకు దైవము తన్నుతానే నిందించుకొనును. నేనుమాత్రము నన్మను.

గుణ — ప్రాణనాథా! భోజనమునకు నూడ నాయకులు విచ్చేసియున్నారు ఇంత తడవాగితి రేమి?

జయ—నా దేలోపము.

గుణ—అంత నీరసముగా కనిపించెద రేమి?

జయ—తల కొంచెము నొప్పిగానున్నది

గుణ—రాత్రి నిద్రమేలుకొనుటచే వచ్చినది నారుమాలుతో కట్టనిండు తత్క్షణమే పోవును. (కట్టబోవును)

జయ— నీరుమాలు కడుచిన్నది

(రుమాలు తీసివైవగా నది క్రిందపడును)

పోనీ అక్కడ విడుము. నేను నీతో లోపలకు వచ్చెదను.

గుణ—మీకు తలనొప్పివచ్చుట నాకేమియు తోచకుండ నున్నది

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

దుర్గుణ—నాకు నేటికీరుమాలు దొరికినది ఇది అమ్మగారి వివాహమునాడామెకు భర్తగారిచ్చినారు. ఆమె యిప్పటికిని దీనిలో నేదో మాహాత్మ్యమున్నట్లు ప్రాణతుల్యముగా జూచుకొనుచుండును. దీనితో మాటాడుచుండును దీనిని పలుమారులు ముద్దిడుచుండును. పిచ్చివాడైన నామగడు దీనిని దొంగిలించుమని యెన్నెన్నిసారులో చెప్పియున్నాడు దీనిపైగల పట్టుపువ్వులయొక్క పోలికను నే బాగుగ గ్రహించి పిమ్మట నాభర్త కిచ్చెదగాక! దీనితో నత డేమి చేయునో దైవమెరుగును. అతనిని సంతోష పెట్టుటయే నాముఖ్యమయినపని

[కలహప్రియుడు ప్రవేశించును]

కల—ఏమే! ఒక్కర్తెవు నిక్కడ నేమి చేయుచున్నావు?

దుర్గుణ—నన్ను మాటిమాటికి చీవాట్లుపెట్టకుండి. మీకొక వస్తువు [illegible]ను.

కల—నాకు వస్తువునిచ్చెదవా? మామూలువస్తువే?

దుర్గుణ—ఏమివస్తువు? చెప్పడు చూతము

కల—నిర్భాగ్యురాలైన భార్య దొరకుటయను వస్తువు

దుర్గు—ఇంతేనా? మీరడిగినరుమాలు మీకిచ్చినయెడల నాకేమి బహుమానమిచ్చెదరు?

కల—ఏరుమాలు?

దుర్గ—జయద్రధుడు గుణవతికి వివాహకాలము దిచ్చిన పట్టుపువ్వులరుమాలే నన్ను గౌంగిలించుకొనిరమ్మని మీరు చెప్పచువచ్చినదే

కల—దౌగిలించినవా?

దుర్గ— లేదు ఇక్కడ మరచిపోయినారు నాకుదొరికెనది ఇదిగో చూడుడి. చూడుండి

కల—భేష్! నీయంత భార్యయుండగా నాకు లోపమేమి? ఈలాగుతే.

దుర్గ—ఏమిచేయుటకై కావలెనో చెప్పుము

కల—(లాగుకొని) నీకాసంగతియేల?

దుర్గ—మీకంత యావశ్యకమైనపని లేనియెడల మరలనిచ్చివేయుడు. పాపము! ఇదిపోయెనేని గుణవతికి నిజముగా పిచ్చియెత్తును

కల—ఇది నాకవశ్యముగానే కావలెను. నాకిక్కడ పనిగలదు. నీవవతలకుపొమ్ము

కల—నేనీరుమాలు జయంతునిగదిలో విడిచిపెట్టెదను. జారశంకగల మనుష్యులకు గాలిమాటలే వేదవాక్యము లగును. ఇదివరకే జయద్రధునకు విషప్రయోగ తుల్యములగు మాటలుచెప్పి యాయనమనసు త్రిప్పినాను. ఇట్టిమాటలవలననే యెట్టి శాంతులహృదయములనైన గంధకపుగనులవలె మండునట్లు చేయవచ్చును. అదే యాయనవచ్చుచున్నాడు.

[జయద్రధుడు ప్రవేశించును.]

కేవలము ధన్వంతరియే వైకుంఠమునుండి దిగివచ్చినను తనకు నిన్నగల నిద్ర సౌఖ్యము నేడు గలుగునట్లు మందియ్యలేడుగదా?

జయ—అయ్యో! అయ్యో! ఎంత మోసము?

కల—ఏమి? మహాప్రభూ? ఇక నామాటలేల?

జయ—ఛీ! ఛీ! పో! నన్ను నడిసముద్రములో దింపినావు. ఇట్టివిషయము లించుక తెలియుటకంటె తెలియకుంటయే మేలు.

కల—అయ్యో! ఇప్పుడేమి?

జయ—నేటి యుదయమువరకు నామెదుష్ప్రవర్తన నేనించుకయిన నెఱుగనుగదా! నేనేమియు చూడలేదు, వినలేదు, ఊహించనైన నూహించలేను నిన్నటి రాత్రి సరససల్లాపములతో సంతోషముగా నిద్రించితిని. జయంతునిముద్దులామె బుగ్గలపై నాకు గానరాలేదు. ఎవ్వరేని దొంగిలింపబడినను కొల్లబోయిన వస్తువువలన నష్టము లేనన్నిదినము లాతనికి దెలియకుంటయే మేలుగదా!

కల—ఇట్టిమాటలు వినుటకూడ నాకు చాలవిచారకరముగానున్నది.

జయద్ర— నా సేనలోని సర్వభటులు నామె నుండు పూర్తిశరీరంబు ననుభవించిరి నాసం
గతి నేనెరుగకుంటినని నా సౌఖ్యమునకు భంగము కలుగకుండునా? ఇక నేను
వలసిన దేమున్నది?— ఇక నా సంతోషమునకు వృద్ధి లేదు నీవు లెగరు. ఇక
నాకీ పూర్తము లెందుకు? భటులెందుకు? గుఱ్ఱములెందుకు? బంధువులెందుకు? సముద్ర
తరంగంబుల ధ్వని ననుకరింపజాలు గొంతులుగల ఫిరంగులారా! జయోత్సాహం
బున నెగురు ధ్వజములారా! బుద్ధియు, బలమును, గర్వమును చూపుటకు తగు
తావానగు నగరములారా! మీకందరకు నొక్క నమస్కారము. నేటికి జయ
ద్రథుని పని సరిపోయినది.

కల— ప్రభూ! ఏమిది?

జయద్ర— రాజద్రోహీ! జాగ్రత్త. పతివ్రతాశిరోమణియగు నా ప్రాణేశ్వరి మీదల కల్ల
లాడెదవే? నా కామె దుష్టవర్తనకు ప్రత్యక్షప్రమాణము చూపుము లేనిచోడల
నీ ప్రాణము పోగొట్టుకొనుటకు సిద్ధముగానుండుము.

కల— నామాటల నింతవరకు దెచ్చితిరా?

జయద్ర— నాకు కనుపర్చనైన కనుపర్చుము. కానిచో సందేహమేదియును లేనిరీతిని
నాకు బుజువైన జేయుము. ఈ రెండును కానిచో ప్రాణత్యాగమునకైన నొడం
బడుము.

కల— అయ్యో!

జయద్ర— నిర్దోషినియగు నా ప్రియురాలిపై లేనిపోని నేరము మోపి నామనస్సున
కింత విచారము కలిగించి యుంటివేని నీకీపాపమే శాశ్వత నరకదాయక మగు
ననుటకు సందేహముండదు. ఇక నీవెన్నడును భగవంతుని ప్రార్థింపనక్కర లేదు.

కల— అయ్యో దేవుడా! అయ్యో దైవమా! రక్షించు రక్షించు. నేనును మనుష్యుడ
నేనా? నాకు బుద్ధికూడ గలదా? ఇక నాకీయుద్యోగమక్కర లేదు. ఎంతనిర్భా
గ్యుడను. నా న్యాయప్రవర్తనయే నాకొంప ముంచుచున్నది. ఓ నిర్భాగ్యపు
ప్రపంచమా! ఇక నీలోకమందు న్యాయమార్గ ప్రవర్తన మెవ్వరికినిగూడదు! నా
కింతలాభము చేసినందుకు మీకు నమస్కారము. నేటిమొదలు నే నెట్టిమిత్రు
నైన నమ్మను. నాకిప్పుడు మిత్రతయే బంధమైనది.

జయద్ర— ఆగు. నీకు న్యాయదృష్టి యుండవలెను.

కల— న్యాయదృష్టి గాదు. నేను తెలివిగలవాడనై యుండవలెను. న్యాయదృష్టిగల
మాబోటి వారుబుద్ధిహీనులై తమబాగు తాము చూచుకొనలేరు.

జయ— దైవసాక్షి. ఇంతకనేప్పు నాభార్య పతివ్రతగానే తోచును. వెంటనే యామె

దుష్ప్రవర్తన నాబుద్ధికి పొడకట్టు. అరీతినే నీవు సత్యవాదివనియు నసత్యవాదివనియుగూడ దోచుచుండును. నిన్న చంద్రబింబమువలెనున్న నాప్రియురాలి మోము నేడు నాకంటికి నాముఖమువలెనే నల్లగా కనిపించుచున్నది. నాకీసంగతి స్పష్టమయినచో నే నెట్టికష్టములయిన నోర్చుకొనగలుగుదునుగదా!

కల—అయ్యా! తమకు బొరశంక బాగుగా మనస్సున పట్టినది. మీకునో వేదనకు కారకుడ నేనగుట నాకు చాల విచారముగా నున్నయది. నామాటలు సహేతుకములని మీకుతోచవచ్చును.

జయద్ర—తోచితీరవలెను.

కల—తీరవలెను. ఎట్లు? ఇట్టివిషయములలో నిజము ఋజువగుట యెంతకష్టము?

జయద్ర—నీమాటలు బలపరుచుటకు తగినంత కారణము నొక్కటిచెప్పుము.

కల—నాకింక సందేహ్యగ మక్కరలేదు. ఈవిషయమయి మనకిరువురకింత దూరము జరగినదిగాన నిక నే నెరిగినది చెప్పెదను. నిన్నరాత్రి నేనును జయంతుడును నొక్కచోట పరుండితిమి. నాకు పుప్పిపన్నుబాధవలన నిద్ర పట్టనే పట్టలేదు. కొందరు జనులు తామొనరించు కార్యమును నిద్రలో పలవరించుచుందురు. జయంతుడు నట్టివాడేగాన బహుచిత్రముగా పలవరించె.

జయద్ర—ఏమని?

కల—నాప్రియురాలా! గుణవతీ! యని నన్ను కౌగిలించుకొనెను. పిమ్మట కౌగిలి బిగియించి "ముద్దులగుమ్మా" యనుచు చెక్కిలిముద్దాడజొచ్చె. తరువాత నిన్ను దుర్మార్గప్రవిధి మూర్ఖుడగు జయద్రథున కిప్పించెగదా యనె.

జయద్ర—కటకటా! నీతిలేనిలోకమా!

కల—ఇది కలయై యుండును.

జయద్ర—కలయైన తా నొనర్చియున్న కార్యమే కలగనెననుటకు సందేహమేమి?

కల—అట్లయిన నిదియు నామాటల బలపరచగలను.

జయద్ర—ఇంక నామెను ముక్కలుచేసి గ్రద్దల కెగరవైచెద.

కల—తొందరవలన లాభము లేదు. బాగుగ విచారించక యేకార్యమును చేయరాదు. మనకింక ప్రత్యక్షప్రమాణము దొరకలేదు. నాకీమాటమాత్రము చెప్పుడు. తమరెప్పుడయిన మీభార్యవద్ద పట్టుపువ్వులుగల చిత్రమగురుమాలు చూచితిరా?

జయద్ర—అట్టిరుమాలామెకేన యొసంగితి. అదె యామెకు నా మొదటి బహుమానము.

కల— ఆసంగతి నేనెరుగను, ఏదియోకాని, యామెయొక్క పట్టు పువ్వుల రుమాలుతోనే నేడు జయంతుడు ముఖము తుడుచుకొనగాఁ జూచితిని.

జయద్ర— అట్లైనయెడల నా—

కల— అదియైన నామెదగిద మరియొకటైన నిదియు నామాటల బలపరచగలను.

జయద్ర— ఆనిర్భాగ్యునకు నలువదివేల ప్రాణములున్నను నిమిషములో నన్నిటిజంపి వేసెదను నాకు కోపమువచ్చె నేని యిట్టినీచు లెందరైన లెక్కా? కలహప్రియా! ఇటుచూడు నేనీనిమిషమున శ్రమను విడిచపెట్టుచున్నాను. ఇంక నా హృదయమున కీజన్మంబున శాంతి లేదు

కల— తృప్తిపొందియుండవలెను

జయద్ర— రక్తము కన్నులజూడవలెను రక్తము రక్తము.

కల— తొందరపడకుడు, మీబుద్ధి చెరుగవచ్చును.

జయద్ర— అట్లుతిరుగను ఇంక తలచినకార్యము జరిగితీరవలెను నేనన్నమాటలకు లోకమంతట నిండియున్న వాయుదేవుడె సాక్షి (మోకరించుచున్నాడు)

కల— ఇంక లేవకుడు (మోకరించుచున్నాడు) జగంబెల్ల వెలిగించుచున్న మిత్రుండును, జగత్తునకెల్ల ప్రాణుండగు జగత్ప్రాణుండును సాక్షులుగా నే నింక మనోవాక్కాయకర్మలయందు, ఎట్టికష్టములకైన నోర్చి మీవిషయమై పని చేసెదనని వాగ్దానమొనర్చెద.

జయ— నీవు నాకొనరింపదలచిన ప్రత్యుపకారమును కృతజ్ఞతతో నంగీకరించితిని. ఇక మూడుదినములలో జయంతుని చావు నాచెవుల బడనిమ్ము

కల— తమరామాటయనుటయే యాతడుచచ్చుట ఆమెనుమాత్రము బ్రతుకనిండు.

జయద్ర— చంపుటకంటె కొరతవేసిన బాగుగనుండును రంకులాడి! తొత్తి ఆచక్కని దయ్యము చావున కుపాయము యోచింతము. ఇటురమ్ము ఇకనిన్ను నాద్వితీయ సేనాపతినిగా జేసెదను.

కల— నేనెన్నటికి తమవాడనే.

రంగము ౪ కోటగుమ్మము.

[గుణవతి, దుర్గుణ, విదూషకుడు ప్రవేశింతురు]

గుణ— విదూషకా! జయంతు నిలయంబెక్కడ?

విదూ— ఏమో! ఎవరుచెప్పగలరు? ఆసంగతి భగవంతునికే తెలియవలెను.

గుణ— ఎందువల్ల?

విదూ—ఆతడు కడుశూరుడు. శూరులనిలయం బౌంకట యదను నెఱిగినసంగతియే ఇక నేనెట్లు చెప్పగలను?

గుణ—ఛీ! ఛీ! ఆతనిబస యెక్కడ?

విదూ—ఆతనిబస చెప్పుటకు వసతక్కువ

గుణ—నీపిచ్చిమాటల కేమైన నర్థముగలదా?

విదూ—నేనాతని నిలయంబెరుగను జయంతు నిలయంబు కల్పించిన నేమగుదునో మీర యెరుగుదురు

గుణ—ఆతని నివాసము పట్టణజనుల నాతని నాకెరింగింపగలవా?

విదూ—"మాఖుషీకొలది లోకులనెల్ల జవాబుసవాలుజరిగించి రిపోర్టు చేస్తాము"

గుణ—ఆతని నెట్లయిన గనుగొని యొక్కసారి మాదర్శనమునకు రమ్మని చెప్పుము.

విదూ—ఈకార్యము మానవప్రయత్నమునకు సాధ్యమే కాన చేయ యత్నించెదను.

[నిష్క్రమించెను]

గుణ—దుర్గా! నాచేతిరుమా లెక్కడపోయియుండును?

దుర్గ—ఏమో నేనెఱుగను తల్లీ

గుణ—నిజముగా నామెడనున్న కాసులపేరు పోయిన నేనింత విచారించను. నా మనోనాయకుడే నిశ్చలగంభీరహృదయుడు కాకుండిన నాయనకు నాపై నను మానము పుట్టించుట కిది చాలదా?

దుర్గుణ—మీ మనోనాయకునకు జారశంక లేదా?

గుణ—ఆయనకే? ఆయనజన్మించినది దక్షిణదేశముగాన, అక్కడి తీవ్రిక్క డట్టి గుణము లాయనమనసున లేకుండ నార్చియుండును.

దుర్గ—అదె ఆయనవచ్చుచున్నారు.

గుణ—జయంతునకు మరల నుద్యోగ మొసగువరకు నేనాయనను విడువను.

[జయద్రథుండు ప్రవేశించును]

ప్రాణనాథా! ఏమివింతలు?

జయ—ఏమి? మనోనాయకీ! (తనలో) అబ్బ! లోనిమాట దాచుట యెంతకష్టము!

గుణ—ఎట్లుంటిరి? ప్రాణనాథా! నానెమ్మది కేమిలోపము?

జయ—నీచేయి చూడనిమ్ము నీచేయి తడిగానున్నదేమి?

గుణ—ఇదివరకీచెయ్యి ముదిమిగాని విచారముగాని చవిచూచియైన నెరుగదు.

జయ—ఈచేతికి దానగుణ మెక్కువైనదని తోచుచున్నది ఈవేడిమి, తడి, కలిగి యుండుటవలన కొన్నిదినము లీచేతిని కట్టడిలోనుంచి యుపవాసవ్రతము లోన

రింపించవలయునని తోచుచున్నది ఈ చేతిలో చిన్నదయ్యా మొకటి ప్రవేశించిన దని యెంచెదను మంచిచెయ్యి! త్యాగమందు కడు నేర్పుగలచెయ్యి!

గుణ—తమరింక నట్లనవచ్చును ఏలయన నాహృదయము మీకరంబొసర్చిన దీచే యిరేు.

జయ—ఔను. మనపూర్వులు పాణిగ్రహణముల, చేతులతో హృదయములు కలుపుకొనుచుండిరి ఇప్పుడో చేతులు కలిపించోట హృదయములు కలియవు చేతులు కలియుటయె ముఖ్యము

గుణ—నాకీసంగతులు చెప్పవద్దు మీరొర్చిన వాగ్దత్తము నిలుపుకొనుడు

జయ—ఏమి వాగ్దత్తము?

గుణ—మీతోడ సంభాషించుటకెటులనమ్మని జయంతునకు వర్తమానము పంపితిని.

జయ—నాకంటిలో నలుసుపడినది నీరుమాలిట్లిమ్ము.

గుణ—ఇదే చేకొనుడు

జయ—ఇది కాదు. నేను నీకిచ్చినది

గుణ—అది యిచ్చుటలేదు.

జయ—లేదు?

గుణ—నిజముగానే లేదు.

జయద్ర—ఇది గొప్ప తప్పిదము ఆ రుమాలొకయోగిని మాతల్లిగారికి బహుమానము చేసి యది ధరించినవారికి వారిభర్త లెప్పుడును వశ్యులై యుందురనియు, వారు దానిని పారవేయుటకాని యన్యులకిచ్చుటగాని జరపించో వారిభర్తలకును వారికిని వివాదము తప్పక సంభవించుననియు చెప్పెను. మాతల్లి తనకవసానంబు తటస్థించినప్పుడు నాకిది యొక్క గొప్ప బహుమానంబుగా నొసంగె దానిని నీయందలి కూర్మిచే నీకొసంగితి నీవది పారవేయుటగాని యొకరి కిచ్చుటగాని చేసితివేని యది గొప్పతప్పు

గుణ—అంత మాహాత్మ్యముండునా?

జయద్ర—నామాట నమ్ముము. అహోరాత్రంబు లడవులనుండి నిద్రాహారంబులు మాని తపంబాచరించు యోగిసుల మాహాత్మ్య మింతింతని చెప్పవలయునా?

గుణ—మాహాత్మ్య ముండవచ్చును.

జయద్ర—కనుకనే బాగుగా వెదకుము.

గుణ—మీరు నాకట్టిదాని నొసగకుండిన బాగుగనుండునుగదా!

జయద్ర—ఎందువలన?

గుణ—అంతకోపముతో మాటాడెవరేమి? [సశేషము.]

వల్లూరి - పద్మనాభరాజు.

సూర్యశతము. (౪౪౨-పుట శేషము.)

స్ర॥ ధూర్ధ్వస్తాగ్ర్యగ్రహాణి ధ్వజపటశకలాం దోళితేందూనిదూరం।
రాహత్రాగ్రా సాభిలాషా దనుసరతి పున ర్దత్తచక్రవ్యథాని।
శ్రాంతాశ్వశ్వాసహేలా ధుతవిబుధధునీ నిర్ఝరాంభాసిభద్రం।
దేయాసుర్వోఽఢపీయో దివిదివసపతే స్స్యందన ప్రస్థితాని॥ ౬౬॥

మ॥ గ్రహముల్ధూర్గ్వాతి ముందరాలఁగఁ, బతాకం జంద్రుఁడుయ్యాల యూఁ॥
గ, హారంబాప్పఁగ రాహువా మరలఁ జక్రంపు న్నెగుల్బాపుచున్।
వహనశ్రాంత తురంగమోచ్ఛ్వసిత హేవాకోద్ధుత స్వర్ధునీ।
లహరుల్బాచు రథప్రచారములు శ్రీలం జాలమిమ్మే లెడున్॥ ౬౬॥

స్ర॥ అక్షేరక్షాంసిబధ్య ప్రతిసరవలయై ర్యోజయంత్యో యుగాగ్రం।
ధూస్తంభే దత్తధూపాః ప్రహితసుమనసో గోచరేకూబరస్య।
చర్చాంచక్రేదధత్యో మలయజరజసా సిద్ధవధ్వస్త్రిసంధ్యం।
వందంతే యంస్యమార్గే సముదతుదురితా న్వంశుమ త్స్యందనోవః॥ ౬౭॥

మ॥ అమరస్త్రీలు త్రిసంధ్యమేరథము సమ్యగ్భక్తితో మ్రొక్కి, య।
క్షమునన్రాక్షయమర్చి, కాడికొన నస్రక్చక్రమ్ములంగూర్చి, ధూ।
పము ధూస్తంభమునందు గూబరమున న్బద్మమ్ములర్పించి, చ।
క్రమునం స్గంధమలంది, కొల్తు, రది దుష్కర్మమ్ముల న్దునైడున్॥ ౬౭॥

స్ర॥ ఉత్కీర్ణ స్వర్ణరేణు ద్రుతఖుర దళితా పార్శ్వయో శ్శశ్వదశ్వై।
రశ్రాంతభ్రాంతచక్ర క్రమనిఖిలమిల న్నేమినిమ్నాభరేణ।
మేరోర్మూర్ధ్న్యఘంవో విఘటయతురవే రేకవీథీరథస్య।
స్యోపోష్మదత్తాంబురిక్త ప్రకటితపులినో ద్ధూసరస్వర్ధునీవ॥ ౬౮॥

మ॥ కనకక్ష్మాధర శృంగలగ్న, హయరింఖాభగ్న, పార్శ్వద్వయీ।
ఘనవిక్షిప్త పరాగ, నిత్యభరభుగ్నభ్రాంత చక్రాంతని।

---

౬౬. ముందు=ఎదుట. గ్రహములు=అంగారకాదులు ధూర్ హతిన్=బండికంటి తొలనుండు నిరుసుకొనతాకున పతాకన్=జెండాగుడ్డచే హారంబు=బలాత్కారము చక్రంపున్నెగులు=బండికల్లను సుదర్శనచక్రసంబంధమైన బాధను. వహన . లహరులు=రథముపూనుటచే నలసినగుఱ్ఱముల నిట్టూర్పుచే లీలతో నెగయింపబడిన వేల్పుటేటి వెల్లువగలవి శ్రీలన్=సంపదలచే

౬౭. త్రిసంధ్యము=ఉదయ మధ్యాహ్న సాయంకాలముల అక్షము=ఇరుసు, ధూస్తంభము=ఏడికోల యమర్చుచోటు కూబరము=నొగ. అలంది=పూసి. దుష్కర్మములు=పాపములను.

మ్న, గజోత్ఘోష్మోద్ధృత వారిదృశ్యపులినా మర్త్యస్రవంత్యాభ, ఘా।
సుని తేరొక్కటి యేగువీధి యఘమున్మూలించి యొలున్నిమున్॥ ౧౭॥

స్ర॥ సంతుం నాకాలయానా మనిశముపయతాం పద్ధతిఃప ఙ్క్తి రేవ।
ష్కోవో నక్షత్రరాశే రకృశరయమిళ చ్చక్రపిష్టస్యధూళిః।
హేమాభ్రాహాదో హరీణాం సురశిఖరిదరీః పూరయ స్నేమినాదో।
యస్యావ్యా త్త్రీప్రభాసో స్సదివిభు వియధా వ్యక్తచిహ్నార్థోనః॥ ౧౮॥

చ॥ సవినయులై నమస్కృతులు సల్పఁగ నెప్పుడు నేగుదెంచు బల్,
దివిజులబంతి, పద్ధతి, యుదీర్ణరయోద్ధుర చక్రచూర్ణితో।
దవని వహమ్ము, దుమ్ము, ఖనటద్ధయహేషలు, నేమిఘోషముల్।
దివి, భువిబోలెఁ జిహ్నములు దేనికిటుల్లవితేర దేచెడున్॥ ౧౮॥

స్ర॥ నిష్పందానాం విమానా వళివితతదివాం దేవబృందారకాణాం।
బృందై రానందసాంద్రో ద్యమమపి వహతాం విందతాం వందితుంనో।
మందాకిన్యామమందః పులినభృతిమ్పృను ర్మందరే మందరాఖే।
మందారై ర్మండితారం దధదరిదినకృ త్స్యందనస్త్రాన్ము దేవః॥ ౧౯॥

మ॥ యతనాస్పందవిమానిబృందము లమందానందులై చెందియున్,।
గతివేగంబున, వందనంబులిడ నందన్లేక, ద్యోసింధు సై।
కతమందించుక మందతంబొరయఁ జక్కన్మందిరన్మందర।
స్థితి, మందారములుత్రుదేనియరి, నాతేరార్కమిచ్చున్ సిరుల్॥ ౧౯॥

౧౭ కన . .లగ్న = మేరుశిఖరమందున్నది. హాయ . గ్న = గుఱ్ఱముల డెక్కలచే నలిగినది పార్శ్వ... . పరాగ = రెండుప్రక్కల దుట్టముగఁ జిమ్మఁబడిన దుమ్ముగలది నిత్య. .నిమ్న=ఎడతెగని బరువుచేఁ దిగఁబడి తిరుగు బండికంటియంచుచేఁ బల్లమైనది నిజ . ..ఆభ=తనఁదగు పేఁడిచే (నావిరిగ) నెగయింపఁబడిన నీరుగలది యగుటం గనుంగొనఁదగు నిసుకతిన్నెలు గల చదలేటివంటిది. అఘము=దుఃఖము, పాపము ఉన్మూలించి=పెల్లగించి.

౧౮ పద్ధతి=దారి. ఉదీర్ణ .నివహమ్ము= కడువడినెసఁగు తన (బండి)కంటిచే బిండిచేయఁబడిన చుక్కలది యగు గుంపు ఖనటత్......హేషలు = మింటు నర్తించు గుఱ్ఱముల సకిలింపులు. నేమిఘోషముల్ = చక్రాంతపుధ్వనులు. ఏచెడున్=(మిమ్ము) రక్షించుఁగాత.

౧౯ యత బృందములు=ప్రయత్నమున నిలుకడగల (విమానములుగలవారు) దేవతలగుంపులు. ద్యో . సైకతమందున్=ఆకాశగంగ యిసుకతిన్నెలయందు.

స్ర॥ చక్రీ చక్రారపఙ్క్తిం హరిరపిచహరీన్ ధూర్జటిర్ధూర్ధ్వజాంతా।
నక్షం నక్షత్రనాథో రుణమపివరుణః కూబరాగ్రం కుబేరః।
రంహస్సంఘస్సురాణాం జగదుపకృతయే నిత్యయుక్తస్యయస్య।
స్తౌతిప్రీతిప్రసన్నో న్వహమహిమరుచే స్సోవతాత్స్యందనోవః॥ ౭౧॥

చ॥ అరయఁ ద్రిలోకియుందిరుగు నర్కుని యేయరదంపుఁ జక్రమం।
దరములబంతిఁజక్రి, హరి యాహరుల, న్వరుణుం డనూరుఁ, గూ।
బరము గుబేరుఁడు, న్సురలు భాసుర వేగము, నక్షమున్వల।
క్షరుచి, రుచిప్రసాదయుతి సన్నుతియింతురు మిమ్మదేలెడున్॥ ౭౧॥

స్ర॥ నేత్రాహీనేనమూలే విహితపరికర స్సిద్ధసాధ్యై ర్మరుద్భిః।
పాదోపాంతే స్తుతోలం బలిహరిరభసా కర్షణాద్బద్ధవేగః।
భ్రామ్య న్వ్యోమాంబురాశా వశిశిరకిరణ స్యందనస్సంతతంవో।
దిశ్యాల్లక్ష్మీమతుల్యా మతులిత మహిమే వాపరోమందరాద్రిః॥ ౭౨॥

మ॥ బలిహర్యుత్కటకర్షణాత్తర యమాప్తస్వార్థులౌ వేల్పుట।
య్యలు పాదావనినిచ్చమెచ్చఁగను నేత్రాహీన మూలాహితో।
జ్జ్వలబంధంబు వియత్పయోనిధి పరిభ్రాంతం బతుల్యంపు ల।
క్ష్ములు మీకుం దరిగొండ రెండవది నాఁజోద్యేన యానంబిడున్॥ ౭౨॥

ఇతి రథవర్ణమ్.

మందిరత స్థితిన్ = ఇల్లువంటి మందరగిరి నునికితో మందారములు = నందన ద్రుమసుమములు చేనియరిన్ = ఏయరదంపుఁజక్రమున. అర్కుని = సూర్యునిది.

౭౧ అరయన్ = రక్షించుటకు. అరముల = ఆకులయొక్క. చక్రి = విష్ణువు హరి = ఇంద్రుఁడు. ఆహరులన్ = ఆ యరదపుఁగుఱ్ఱములను. కూబరము = నొగను. సురలు = శివాది దేవతలు. భాసుర = అధికము. అక్షమున్ = ఇరుసును. వలక్ష రుచి = (వెలివెలుఁగు) చంద్రుఁడు. రుచిప్రసాదయుతి = ప్రేమచే ననుగ్రహ సంబంధముగల. అది = ఆరథము.

౭౨ చోద్య... ..నంబు = వింతయగు సూర్యుని తేరు. తరి . నాన్ = వేఱొక మందరమో యనఁగా. బలి .....రయము = (శక్తిగల గుఱ్ఱములు, బలిచక్రవర్తి, విష్ణువును) బాగుగలాగుటచే, నందఁబడిన వేగముగలది ఆప్తస్వార్థులు = ఫలించిన తమకోరికలు గలవారు. పాదావని . చరణప్రదేశము =

మండలవర్ణనమ్

స్ర॥ యజ్జ్యాయోబీజమహ్నా మపహతతిమిరం చక్షుషా మంజనంయ।
ద్వారం యన్ముక్తిభాజాం యదఖిలభువన జ్యోతిషామేక మోకః।
యద్వృష్ట్యంభోనిదానం ధరణిరసుధా పానపాత్రం మహద్య।
ద్దిశ్యాదీశస్యభాసాం తదపికలమలం మంగళం మండలంవః॥ ౭౩॥

చ॥ పగళుల దొడ్డవిత్తనము, బాధితతైమిర చాక్షుషాంజనం।
బు, గవను ముక్తకోటికెది, మూడుజగంబుల వెల్గుతెల్లఁ బో।
ల్పుగు నొకయిమ్ము వృష్టిసలిలాదినిమిత్తము గోరసామృతం।
పు గరగ నిత్యపూర్ణము నభోమణి బింబము సంబరంబిడున్॥ ౭౩॥

స్ర॥ వేలాంతర్నిష్ఠసింధోః పయఇవఖమివార్ధోద్గతాగ్ర్యగ్రహాడు।
స్తోకోద్భిన్నస్వచిహ్న ప్రసవమివమధో రాస్యమస్యన్మనాంసి।
ప్రాతఃప్రోష్ఠోశుభాని ప్రశమయతుశిర శ్శేఖరీభూతమద్రేః।
పౌరస్త్యస్యోద్గభస్తి స్తిమితతమః ఖండనంమండలంవః॥ ౭౪

మ॥ ఎద నానందముఁజిమ్ము పుష్పసమయాస్యేవ త్స్ఫురల్లక్షణా।
భ్యుదయంబో, గ్రహముఖ్యతారకము లర్ధోదిత్వరంబుల్దగన్।
జదలో, పొంగు పయోధితోయము తటిన్, బ్రాంతఃకుభృచ్ఛేఖరం।
బదలించు న్రవిబింబ మంధతమసం బల్లెల్ల దుఃఖంబులన్॥ ౭౪॥

ఉపాంతపర్వతభూమి నేత్ర . . బంధంబు=(సారథి శ్రేష్ఠునిచే, కవ్వపుఁ త్రాడైన వాసుకిచే) మొదటఁ గుదిరింపఁబడిన దిట్టమగు కట్టుకలది వియత్ . . . భ్రాంతంబు=చదలను కడలిని దిరుగునది అతుల్యంపులక్ష్ములు=సాటి లేని సంపదలు.

౭౩. బాధి . నంబు= చీఁకట్లను రోగవిశేషములను బోఁగొట్టు కన్నులదైవ, కాటుక. గవను= ద్వారము. ఆదినిమిత్తము= మొదటికారణము గోర గరగ=భూమియందలి నీరను నమృతమున కాబుకోర

౭౪ పుష్ప...దయంబో=వసంతము మొదట నించుకతోఁచు చిగుళ్ళు పూలు మొదలగు చిన్నెలపెంపో. అర్ధోదిత్వరంబులు= సగముతోఁచునవి. ప్రాతః ..... రంబు=ఉదయాద్రికి శిరోమణి

[సశేషము]

ఆకుండి-వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి.

మృచ్ఛకటికము. (౨౯౪-పుట శేషము.)

విట—ఉ॥ లోనిదవానలంబు నవిలుంటశితమైన కడళ్ళచేవలెన్।
ధూనతగాలిపోసికొనుచున్నలవంటి పయోధరాళిచేఁ।
జై నుదయించు గంధవహ బాలతృణాంకుర పఙ్క్తినొప్పి ధా।
రానిచయంబుతో మణిశరంబులతోవలెఁ బృధ్వి ప్రీలెడున్॥

వసం—బావా! ఇదో మరియు నొండు!

శా॥ రారమ్మన్నగతిన్ శిఖండులు మహారావంబులం జేయఁగా।
భీరుత్వంబునఁ జెంటికొంగ దివి నువ్విళ్ళూతి కాఁగిళ్ళిడన్।
వే రాయంచలు పంకజాళివిడి సోద్వేగంబు గామిన్గనన్।
బారల్ సాఁచెడు మేఘుఁ డెల్లదెసలన్ బల్కౌటుకల్ సల్లుచున్॥

విట—అవు నట్లెయుండె! కాని యిదిచూడు!

మత్తకోకిల॥ ఆడకుండఁగఁ దమ్మిగన్ను లహర్నిశంబు నశింపఁగాఁ।
బాఁడుమెర్మల మూసి చీకటి పర్వ, మూఁతలువాఱ ది।
క్క్రీడయెల్లఁ, బయోధరాలయ కూటవార్ధర ధామలోఁ।
గోడిమబ్బుల యుల్లెడలల్ గొని కూర్కుఁబోలు జగత్తహా!॥

వసం—బావా! ఇదియెట్లున్నదో చూడు!

ఉ॥ తారలసాధువం దుపకృతం జెటులట్టులు నాశమొందె, దు।
ర్నారులు శోభదక్కినవి కాంతవియుక్తత గ్రమ్ముదేరఁగా,।
వారకదేవతాధిపతి వజ్రశిఖిం గడులోనఁ గాలి పె।
న్నీరయి యంతరిక్షమదె నేలకుడిగ్గెడు నాఁ దలంచెదన్॥

మరియుఁ జూడవయ్యా!

క॥ లలిమేఘుఁ డెగిరిదుముకుచు।
జలజల వర్షించి తిమిరసంతతి నెఱపున్।
డొలిసిరిగల పురుషునివలెఁ।
బలురూపంబులను దాల్చు బహుచిత్రగతిన్!॥

విట—ఇదిట్లున్నది!

మానిని॥ మించులమించుచు, మిక్కిలినవ్వుచు మీఁదిబలాక శతంబులతో,।
నెంచక చిన్కుశరంబుల దూయు మహేంద్రధనుస్సున గంతిడుచున్,।
గొంచక వజ్రనినాదము దిక్కులఁ గ్రుప్పుచుఁ, దూలుచు గాడ్పులఁ, గా।
న్పించెడు మిన్నులు ధూపితమై బహునీలభుజంగ సమాబ్ధతతిన్!॥

వసం—క॥ ఓరీ జలధర! దయితుని।
గీరమరయుచున్నా నానఁ గేడివగుచు న।
గ్గారవముల జెదరించెదు।
ధారాహస్తములతోడఁ దడవుచు ఛీ! ఛీ!॥

ఓయీ! శక్రుఁడా!

భుజంగప్రయాతము

ప్రియుం గోర్కెఁ గూడంగ వేపోవు త్రోవన్।
నయంజేసి రోధించి నన్వాన కాళ్ళం।
బయి న్వ్రాల్చి బిట్టుర్మి బల్బొబ్బలార్తి।
ట్లయోమున్న నిన్నెప్పు డాసించినానా?॥

మరియు,

తే॥ గీ॥ మును పహల్యను గౌతమముని నటించుఁ।
జెనయఁ బ్రేలిన గతిశక్ర! సిగ్గుమాలి।
నన్ను నరికట్టు జలదుని నావలపు ప్రగ।
హింపఁగల యూపె వే తొలఁగింపవయ్య!॥

అట్లుకాదేని, పోనీ!

క॥ పొరిచయము లయిన శక్రా!।
కురియింపుము రాల్చి నూర్లకొలఁదిగఁ బిడుగుల్॥
పరమప్రియులను గూఱిచి।
పరుగెత్తెడు స్త్రీలఁ గట్టువశమా నీకున్?॥

క॥ కొంచక వారిధరుఁడు న।
ర్జించినఁ దగుఁ బురుషులకును జెడు నిష్ఠురతల్,।
చంచల! ప్రమదలకుఃఖము
వించుక యేనరయవీవు నేలిటు లకటా!॥

విట— అమ్మా! ఉపాలంభము కట్టిపెట్టు! నీకీయది యుపకారిణియె యగుంగదా!
చూడు!

మత్తకోకిల॥ వేల్పు టేనుఁగు పెన్నురంబున వ్రేలుబంగరుపగ్గమై।
నల్పుకొండల నెత్తమందుచు నాటు తెల్లపతాకమై।
మేల్పనుల్ గల దేవనాయకు మేడలోపలి దివ్వెయై।
పొల్పుమీఱెడు మెప్పు నీప్రియముఖ్యులోఁగిలి దెల్పెడున్!॥

వసం—బావా! అవును! అదే యీగృహము!

విట—క॥ కళలన్ని కలియఁ దెలిసితి।
విలసీకుపదేశమేమి యేనాకరింపం।
గలనయినఁ జెలిమిరజ్జులు।
పలికించెదము, నిచటదూతి వరుఁ గినియకుమా!॥

క॥ కోపంబెచ్చిన రతిచెడుఁ,।
గోపమె లేకున్నఁ బండుకోను గామంబున్।
గోపించి కోపపఱుపుము।
నీపెనిమిటి నెలయఁజేసి నీవు నెలయుమా!॥

ఇట్లు చేసెదుగదా?— ఓయి! ఓయి! చారుదత్తునిగారితో నివేదింపుండీ!

ఉ॥ మార్దవవత్కదంబమును మబ్బునసీపము వల్చువేళ, సా।
హార్దము గుల్కఁగాంతు గృహమందెవు మంగురులార్చుకొంచు నా।
వార్దము మెర్మ లుర్ములను భర్జన చేసినఁ గాంచఁగోరితల్।
గర్దములిప్త నూపురపుఁ గాళ్ళను క్షాళన చేసికొంచిదే॥

చారు—(ఆకర్ణించి) ఓయీవయస్యా! ఇదియేమియో తెలిసికొనవోయి!

విదూ—మీరానతిచ్చినట్లే! (అని వసంతసేనం జేరఁజనియాదరముదోఁప)—అమ్మా! నీకుస్వస్తి!

వసం— అయ్యా! ఇదె వందనము చేయుచున్నదాన! తమకు స్వాగతముగదా? బావా! ఇదిగో ఛత్రధారిక! ఇది తమదగుఁగాత!

విట—(తనలో) ఈయుపాయము చేసి నిపుణముగా నన్నిటఁ బుచ్చెంగదా! (ప్రకాశముగా)—అట్లేకానీ! అమ్మా! వసంతసేనా!

తే॥ గీ॥ దంభకూటానృత కపటోత్పత్తిభూమి।
యధికశఠరతి కేళికృతాలయంబు।
స్వాత్తసురతోత్సవమ్ము వేశ్యాపణమ్ము।
తాన దాక్షిణ్య పణ్య ప్రధానసౌఖ్య।
నిష్క్రియ సుసిద్ధియగుగాత నీకునిచ్చ!॥
(అని నిష్క్రమించెను)

వసం—ఓయీ మైత్రేయా! మీద్యూతకుఁ డెక్కడ?

విదూ—(తనలో) ఏమి యీయాశ్చర్యము? జూదగాఁడని పల్కరించుచుం బ్రియవయస్యుని నలంకరించుచున్నది! (పైకి) అమ్మా! ఇఁడుగో! ఈ శుష్క వృక్షవాటికయందుఁగదా!

వసం—మీదానికి శుష్కవృక్షవాటికయని పేరేల?

విదూ—అక్కడ అన్నానికున్నదా? పానానికున్నదా?

వసం—(చిఱునవ్వు నవ్వుచున్నది)

విదూ—అయినఁ బ్రవేశింపవమ్మా!

వసం—(జనాంతికముగా) ఇందుఁ బ్రవేశింపఁగానే యేమని యెచ్చరింపఁదగునో?

చేటి—ద్యూతకరా! 'ప్రదోషము నీకు సుఖమేకదా' యని

వసం—ఇట్లు నేననవచ్చునా?

చేటి—అవసరమే యనిపించెడు.

విదూ—అమ్మా! లోనఁజొరుము!

వసం—(ప్రవేశించి చేరఁబోయి—పూలతో మేనునిముడుచు) అయ్యా! ద్యూతకరా! ప్రదోషము తమకు సుఖమేగదా?

చారు—(అవలోకించి) ఓయీ! వసంతసేన సంప్రాప్తమయ్యెఁగా! (అనుచు హర్షముతో లేచి) ఓసీ! ప్రియురాలా!

తే॥ గీ॥ సతతజాగ్రత్త నాప్రదోషములు గడిచె।
నిరతనిశ్వాసినౌ నాదు నిశలుఁజనియె।
విప్పుగన్నుల కల్కిరో! చెప్పనేల?।
నిన్నుఁగూడిన కతమున నేఁటిపూఁటఁ।
దోఁచె శోకాంతకరము ప్రదోషకంబు॥

అయితే నీకు స్వాగతమేగదా! ఇదిగో పీఠము! దీనం గూర్చుండుము!

విదూ—ఇదె యాసనము! దీనిమీఁదఁ జదికిలబడవమ్మా!

[వసంతసేన నాట్యముతో నాసీనకాఁగా నందఱును గూర్చుండిరి]

చారు—వయస్యా! చూడుము!

క॥ చెవికొన వ్రేలుకడిమి నీ।
ర్నివయఁగ నభిషిక్తమొందు నెలఁత స్తనములన్।
యువరాజపదవి నిలిచెడు।
నవనీపతి సుతునిపగిది నదిఁగో! కంటే!॥

మరియు వసంతసేన వలువలజత తడిసినది. వేఱు ప్రధానవస్త్రములను దెప్పింపవోయి!

విదూ—తమరేది యానతిచ్చిన నట్లే! [సశేషము.] వా. వాసుదేవశాస్త్రి.

స్త్రీ హి తో ప దే శ ము. (౪౩౪ - పుట శేషము.)

ప్రసవకాలపరిమాణము — ప్రథమప్రసవము తరుచుగా రెండుజాములసేపు పట్టును అనగా గట్టినొప్పులు ప్రారంభమయిన తరువాత రెండుజాములు. నొప్పులు ప్రారంభమైనది మొదలుకొని చూచినయెడల నాలుగుజాములుపట్టును. రెండవకాన్పునకు ఇందులో సగముకాలము పట్టును. ఒక్కొకప్పుడు తరువాతకాన్పులు చాలసేపు పట్టునవిగాను, మొదటి మొదటికాన్పులే త్వరితముగా తేలునవిగాను ఉండును. తరుచుగా చాలసేపు కష్టపడుకాన్పులే తుదకు నెగ్గునవిగా నెంచవలసి యున్నది. నొప్పులకు ఓరిమిచేసి ఏవిధమయిన అక్కరకుమాలిన ప్రయత్నమును చేయక మాత్రము ఉండవలెను తనప్రయత్నముతో నిమిత్తములేకుండ జరుగురీతిని జరుగనిచ్చిన యెడల ప్రసవించిన పిమ్మట కలుగునొప్పులు మొదటికాన్పునకు ఉండవు తరువాత తరువాత ప్రసవించుటలో కొంచెముగాను పిమ్మట విశేషముగాను నొప్పులు కలిగి యుండును ప్రసవానంతరమందు కలుగు నొప్పులును, గర్భము మరల యథాస్థితికి వచ్చుటకు భగవంతుడు ఏర్పరిచినవిగనుక అట్టినొప్పులు పోవుటకు ఔషధములు మొదలయినవి పుచ్చుకొనగూడదు. విశేషముగా బాధగా నున్నయెడల కొంచెము తగ్గించుటకు వైద్యునియొద్ద మంచియౌషధములు గలవు

పైని వ్రాయబడిన అంశములవలన సుఖప్రసవము మూడు అవస్థలు గలదిగా నెంచబడవచ్చును — ప్రథమావస్థలో గర్భగళితమనగా శిశువు క్రింది భాగమునకు వచ్చుటయును తీగవచ్చుటయునుకలుగును. రెండవ అవస్థలో కోతనొప్పులు ప్రారంభమై గర్భద్వారము శిశువు వెలుపలకు రాదగినట్లుగావికసించును మూడవ యవస్థలో త్రోపుడునొప్పులు కలుగును పిమ్మట ప్రసవించును ఈమూడు అవస్థలలో మొదటి యవస్థయందు అనగా నొప్పులు ప్రారంభముకాకమునుపు గర్భిణిస్త్రీ ప్రసవగృహమందే యుండనక్కరలేదు తిరుగుచు పనులుచేయుచు నుండవచ్చును తిరుగుచుండుటయే మంచిది — రెండవ యవస్థలో అనగా నొప్పులారంభమైనతరువాత ప్రసవమున కేర్పడిన గదియందే యుండవలెను ఈ అవస్థలో సర్వదా మంచము మీద పరుండియే యుండగూడదు. గదిలోనే కొంచెము అటు ఇటు తిరుగుచు నొప్పి వచ్చినపుడు పరుండి ఈలాగున జరిగించవలెను ఈ మొదటి రెండు అవస్థలలోను నొప్పులుతగ్గునను భ్రమతో మంత్రసానులు మొదలయినవారు చెప్పురీతిని గర్భిణిస్త్రీ యెంతమాత్రము తినకగూడదు. ఆప్రకారముగా చేసినయెడల బలక్షీణమై ప్రసవము మరింత ఆలస్యమగును అది యెంతమాత్రమును కార్యకారియు గాదు. ఎందువల్లననగా రెండవ యవస్థలో గర్భద్వారము క్రమక్రమముగా వికసించుచుండును. అది బాగుగా వికసించకపూర్వము శిశువు వెలుపలకువచ్చుటకు ఎంతప్రయత్నము

చేసనవసరము కార్యము లేదు. ఒకవేళ అటువంటిస్థితిలో అనగా ద్వారము బాగుగా వికసించని స్థితిలో శిశువును వెలుపరించుటకు ప్రయత్నము చేసినయెడల విశేషప్రమాదము అనగా గర్భద్వారము పగులుటకూడ తటస్థించగలదు గనుక మూడవ అవస్థ అనగా త్రోపుడునొప్పులు కలుగువరకును తినకకూడదు మూడవ అవస్థలో మంచముమీద పరుండియుండవలెను. ఆ అవస్థలో కొంచెము ప్రయత్నము చేసి తినికితే తోడనే శిశువు వెలుపలికివచ్చును ఆసమయములో పయికి గట్టిగా కేకలువేసి రేచ్చినయెడల కొందరికి బాధనయముగా నుండును. ఆలాగున ముఖ్యముగా చేయవచ్చును.

రెండవ అవస్థలో నొప్పులు వెన్నున వ్యాపించియుండును గనుక వట్టిచేతితో కాక ఒక చిన్నదిండు వెన్నున ఉంచి, గర్భిణిస్త్రీయొక్క ముఖ్యబంధువులైనను లేని యెడల మంత్రసానియైనను గట్టిగా అదిమిపట్టినయెడల చాలసుఖముగా నుండును. వట్టిచేతితో అదిమినయెడల వెన్ను ఒరిసి బాధించును. మూడవ అవస్థలో నొప్పి వచ్చినప్పుడెల్ల కడుపుమీద చేయియుంచి గట్టిగా నొత్తుచువచ్చినయెడల సుఖముగా నుండును. ప్రసవించుసమయములో గర్భిణిస్త్రీలు కన్నులు మూసికొనియే యుండవలెను తెరిచి చూచుచున్నయెడల ఎఱ్ఱబడి మంటలుపెట్టును. ప్రసవ గృహము విశాలమయినదిగా నుండవలెను. వాయుప్రసారము ఉండవలెనుగాని బొత్తుగా లేకుండ ఉండగూడదు. మంచము తగినదిగా నుండవలెను నులక మంచముమీద పల్చని పరుపును మంచమునకు కాళ్లదిక్కున కాళ్ళుతొక్కిపెట్టి యుంచుకొనదగిన సదుపాయమును ఉండవలెను. మంచము మోకాలెత్తు గలదిగా నుండవలెను. మంచముదగ్గిర అడుగు ఎత్తు చిన్నపీట యుండవలెను మంచము బాగుగా బిగించబడి యుండవలెను. జోలిగా నుండగూడదు పట్టెమంచమయిన శ్రేష్ఠము.

ప్రసవించుటలో పుచ్చుకొనవలసిన జాగ్రత్త — ప్రసవించు గదిలో మంచి కత్తెర లేక చాకు, దారము, నూనె యిటువంటి వెంటనేకావలసిన వస్తువులన్నియు జాగ్రత్తచేసికొని సిద్ధముగా నుంచుకొనవలెను. ప్రసవించిన వెంటనే తనకును శిశువునకును అవశ్యమగు బట్టలు గుడ్డలుకూడ సిద్ధముగ నుంచుకొనవలయును.

నొప్పులిక కలుగుననగా శరీరతత్వముకొలది ఒకటి లేక రెండు డబ్బుల యెత్తు చిట్లాముదము పుచ్చుకొనినయెడల మలమూత్రకోశములు సులువుపడి ప్రసవమునకు సులభముగా నుండుటయే గాకుండ ప్రసవించగానే తాను ఆపుకొనలేని పురీషోత్సర్గము కాకుండును.

ప్రసవించు సమయములో బలువైన చీరలు మొదలైనవి కాకుండ తేలికైన

చిన్న సన్నబట్ట మొలవరకును చుట్టపెట్టుకొని యుండవలెను రవిక తొడుగుకొనగూడదు మంచముమీద మెత్తని పల్చనిపఱుపు ఉండవలెనని పయిని చెప్పియుంటిని గదా!

ప్రసవగృహము తలుపులుమూసివేసి లోపల ఊపిరి సలుపకుండ జేయగూడదు. లోపలికి కొంచెము గాలి వచ్చుచుండవలెను. గదిలో అత్యుష్ణముగా చెమటలు పోయుచు గుమాయించుచున్నయెడల ప్రసవించుస్త్రీకి మరింత కష్టముగా నుండును గనుక ఆగది సమశీతోష్ణము గలదిగా నుంచవలెను. మరియు ఆగదిలో చాలమంది యెవరును ఉండగూడదు ప్రసవించుస్త్రీకి అత్యంత బంధువురాలై తెలిసినదయిన దయార్ద్రహృదయముగలది ఒక్కతెమాత్రమె యుండవలెను ఊరకచూడవచ్చుస్త్రీల నందరిని లోపలికి రానియ్యగూడదు. కష్టపుకాన్పులనుగురించి సంభాషణ యెంత మాత్రమును చేయగూడదు ప్రోత్సాహము కలిగించు మాటలు నెమ్మదిగా మధ్య మధ్య చెప్పుచుండవచ్చును ఇక బిడ్డపుట్టును అనునప్పుడు నిశ్శబ్దముగా నుండవలెను ఏమయినను ఒకటిరెండుమాటలను నెడల 'అమ్మా! ఇక కష్టములేదు. సులభముగాను సంతోషముతోను బిడ్డను కనెదవు' అని ఒక్కరు అనవలెను. తల్లి దగ్గరగా నుండవచ్చునుగాని తనకొమార్తె కష్టపడుచుండగా చూడలేకుండ తొందరపడునెడల ప్రసవించుస్త్రీకి ధైర్యముగా నుండదుగనుక అట్టితల్లి సమీపములో స్థలాంతరమం దుండుట మంచిది.

ప్రసవించుస్త్రీకి ఎవరిమాటయందు గౌరవప్రపత్తియుండునో వారు ఆమెకు ప్రోత్సాహము కలుగజేసెడు మాటలు అనగా సుఖప్రసవ మగుదువనియు అట్టే సేపు కష్టపడవనియు సుఖముగానె యున్నదిగాని క్రమముతప్పినది యేమియు లేదనియు చెప్పుచుండుట ముఖ్యము. ఆసమయములో తెలివితక్కువ మంత్రసానులను అధికప్రసంగముచేయు స్త్రీలను లోపలికి రానియ్యకూడదు. కష్టపుకాన్పులమాటలు ఎవరును ఏమియు చెప్పగూడదు ప్రసవించు స్త్రీకి ఎంతసంతోషము కలుగజేసిన నంతసుఖముగా ప్రసవించును.

దైవవశమున ప్రసవించుటలో నేమయినను క్రమముతప్పినయెడల వైద్యుని యొక్క సహాయమును పుచ్చుకొని అతడు చెప్పినట్లు నడువవలెను. ఒకవేళ వైద్యుడు స్వయముగా చూడవలసిన విషయముగా తటస్థించినయెడల లేనిపోని సంకోచములు పెట్టుకొనక చూడనియ్యవలెను. లేనిపక్షమున ప్రాణభయము కలుగగలదు.

బ్రాందీ సిద్ధముగా నుంచుకొనవలెను ప్రసవించునప్పుడు విశేషము రక్తస్రావమయినను, స్త్రీ అతి సొమ్మసిలిపోయినను అటువంటి సమయములలో వైద్యు

డు బాగుగా ఆలోచించి యెంత యిప్పించవలెనో చెప్పవలెనుగాని తదితరులెవ్వరును స్వతంత్రించి యియ్యదగినది కాదు

ప్రసవించునప్పుడు ఆస్త్రీకి అన్నము పెట్టుట అనుకూలము కాదు వెచ్చని జావ యేమయినను ఇయ్యవచ్చును

నొప్పులుపడు కాలములో తరుచుగా అల్పాచమనమునకును అవసరమైన యెడల బాహ్యమునకును వెళ్ళుచుండవలయును. అట్లు జరిగించనియెడల ప్రసవమునకు అనుకూలము కాదు సరేకద తరువాత చాల ప్రమాదము సంభవించును అందు నిమిత్తమయి కూడ ఆగదిలో అత్యావశ్యకులు తప్ప మరెవరును ఉండగూడదని చెప్పియుంటిని తరుచుగా లఘుశంకకు పోవుచుండుట మిగుల ముఖ్యమయిన అంశము గనుక మిక్కిలి జ్ఞప్తియం దుంచుకొన తగినదని నొక్కి చెప్పుచున్నాను

ప్రసవించిన పిమ్మట నాలుగు జాములవరకును లఘుశంకకు పోవలెనన్నను రానియెడల వైద్యునితో ఆసంగతి చెప్పవలెను లేనియెడల అది మిగుల ప్రమాదకరము.

శిశువు జన్మించగానే మెడను బొడ్డుతీగె మొదలయిన బంధముగాని, ముఖము మీదను నూతిమీదను ఏమయినను పొర లేక జిగురువంటిది గాని, లేకుండ జాగ్రతగా చూచి తీసివేయవలెను అట్టివేమైన నున్నయెడల గొంతుకబిగియుట ఊపిరి రాకుండుట సంభవించును.

శిశువు జన్మించగానే యేడువనియెడల తుంట్లమీద నెమ్మదిగా కొట్టవలెను. ప్రాణమే లేనట్టు కనబడిన పక్షమునకు తుంట్లమీదను వీపుమీదను చురుకుగా కొట్టవలెను ముక్కుదగ్గిర గుడ్డకాల్చి పొగవేయవలెను ముఖముమీద చన్నీళ్ళు చల్లవలెను. తుంట్లమీద చరుచుటచేత ప్రాణములేకుండ పుట్టినశిశువులు వేలకొలది బ్రతికినారు. ఏడ్చినయెడల ఇక భయములేదు. బొడ్డుతీగెలో ధాతువు కనబడుచున్నంత వరకు దానిని కట్టగూడదు. శిశువుయొక్క చేతులుకాళ్ళు రొమ్ము వీపు వెచ్చనిచేతితో రాయవలెను బొడ్డుతీగెలో ధాతువు తగ్గిపోయినయెడల దానిని కట్టి కోసివేసి శిశువును వేడినీళ్ళలో ముంచవలెను చప్పున ముంచి తీసినను శిశువునకు ఊపిరి రాని యెడల మరియొక ఉపాయము చేయవలెను. ఏమనగా శిశువును బోరగిల పరుండబెట్టి వెంటనే నెమ్మదిగా ఒత్తిగిలచేయుచు మరల బోరగిలపడవేయుచు ఈలాగున ఒకనిముషములో పదునైదుపర్యాయముల చొప్పున చేసిచూడవలెను. ఊపిరివచ్చునట్లు చేయుటకు ఇంకొక ఉపాయముగలదు అదేమనగా శిశువుయొక్క ముక్కురంధ్రములనుండి గాలిపోకుండ నొక్కిపట్టి శిశువునోటిలో ఊదగా ఊపిరికోశములు

గాలిపోసికొనును వానిని కుడిచేతితో అదిమినయెడల ఆగాలి ఊపిరి విడిచినట్టు వలెనే పైకివచ్చును ఇట్లు నిముషమునకు పదునైదుసార్లు చొప్పున చేసినయెడల శిశువునకు ఎక్కిళ్ళు వచ్చినట్టువచ్చి ఊపిరివచ్చును ప్రాణము వచ్చువరకును బొడ్డు తీగెలో ధాతువున్నయెడల కట్టగూడదు శిశువు ఏడువనిదె అదికట్టినయెడల శిశువునకు చాల ప్రమాదము సంభవించును పైని చెప్పబడిన యేయుపాయము వలనను శిశువునకు ప్రాణము రానియెడల కంఠమువరకును వేడినీళ్ళలో ముంచి కొంచెముసేపు ఉంచిచూడవలెను

సాధారణముగా ఎనిమిదవ మాసములో అనగా నిక రెండు మాసములకు జన్మించవలసియుండగా పుట్టినయెడలను కొన్నిసమయములలో నెలలునిండినతరువాతను గర్భములోనే చనిపోయిన శిశువులు పుట్టుదురు ఇట్లుపుట్టుట రాజసమై గర్భోత్పత్తి అయినది మొదలుకొని యేపనియును చేయక సోమరులుగానుండు భాగ్యవంతుల స్త్రీలకు తటస్థమగును గాని గర్భిణులుగానుండి అన్నిపనులును చేసికొనుచుండు బీదవారికి గలుగదు.

బొడ్డుతీగె ఛేదించువిధ మెట్లనగా, నాలుగైదు గట్టిదారములు జతచేసి మూరెడుకులోపుగా పొడుగుండనిచ్చి రెండుకొనలును ముడివేసి అది శిశువుయొక్క బొడ్డు ఉండు చోటినుండి రెండు అంగుళముల యివతల గట్టిగా రెండుముళ్ళువేసి బొడ్డుతీగెచుట్టు బిగించి కట్టవలెను. ఆకట్టునకు ఇవతల మూడు అంగుళముల దూరములో మరియొక కట్టు ఆరీతిగానే కట్టి, యీరెండుకట్లమధ్యను జాగ్రతగా కోయవలెను. మనదేశములో దారమునకు జందెముపయోగింతురు. అది బాగుగనే యున్నది.

మావి దానంతట అది పడిపోనియ్యవలసినదే గాని దానిని వెలుపలికి బలవంతముగా మంత్రసాని తీయగూడదు గర్భభాగమందు కుడిచేతితో కొంచెము అదిమి పట్టిన యెడల మావిపడిపోవుటకు సాధ్యమగును అంతేకాని మావిపడవలెనని మంత్రసాని మరేయుపాయమును చేయగూడదు ఒకగంటసేపటివరకును మావి పడనియెడలగాని విశేషముగా రక్తము స్రవించుచున్నయెడలగాని వెంటనే వైద్యుని సహాయము కోరవలెను అటువంటి సమయములలో తమకు అన్నియు తెలియునని మంత్రసానులు సాహసించి చేయుపనులనుబట్టి విశేషరక్తస్రావమై ప్రాణమునకు ప్రమాదముకూడ తటస్థించునుగనుక మంత్రసానిని ఏమియు చేయనియ్యక వైద్యుని పిలిపించుకొనవలెను

ప్రసవమయినపిమ్మట విశ్రాంతి.— ప్రసవించిన తరువాత ఒకగంటసేపు ఆ

స్త్రీని నెమ్మదిగా పరుండనియ్యవలెను. మయిలగుడ్డలు మాత్రము తీసివేసి శుభ్రమయిన బట్టలువేసి అంకుమీద ఒత్తిగిలి పరుండునట్లుగున చేసి అక్కడ ఎవరును అల్లరి చేయకుండ నెమ్మదిగా నుండవలెను. ఆలాగున జరిగించనియెడలను ఆమెకు తొందర కలుగజేసినయెడలను మంచముమీద లేచి కూరుచున్నయెడలను గర్భమునుండి రక్తము విశేషముగా స్రవించును ఒకటిరెండుగంటలయినపిమ్మట ఆమెను రెండవప్రక్కకు ఒత్తిగించవలెను లేచి కూరుచుండనియ్యగూడదు. రెండవప్రక్కకు ఒత్తిగించుట లోనైనను ఆమెఅంతట ఆమె యెంతమాత్రము ప్రయత్నించకుండ జబ్బలు ఒకరును తుంట్లు ఒకరును పట్టుకొని బహుజాగ్రత్తతో నెమ్మదిగా ఒత్తిగించవలెను ఆమె అంతట ఆమె కదలనైనను కదలగూడదు. ప్రసవించిన తరువాత చలి వణుకు కలిగినయెడల కంబళి మొదలయినవి బాగుగా కప్పియుంచవలెను. చలిపోగానే కప్పిన బట్టలు తీసివేయవలెను అట్లుంచినయెడల రక్తస్రావము సొమ్మసిలిపోవుట మొదలైనవి కలుగును. పడకబట్టలు ఏపూటకాపూట తీసివేసి శుభ్రమయినవి వేయుచునుండవలెను. మాసిన బట్టలవల్ల జ్వరమును మరికొన్ని జబ్బులును కలుగునుగాని మరేమియు కార్యము లేదు. శుభ్రమైన ఉదకమును వస్త్రములును ఏజబ్బును పుట్టనియ్యవు

దాహము — ప్రసవించినవెంటనే వెచ్చనిపాలుఅనగా బాగుగా కాగిచల్లారుచున్న గోరువెచ్చని పాలు దాహమియ్యవచ్చును. ఆలాగున ఇచ్చినయెడల ఆమెకు నీరసము చేయకుండ కొంచెము బలము చేయును. వెచ్చనిగంజి పాలకంటె మంచిది. మనదేశములో క్షుద్రజాతివారాప్రకారము పుచ్చుకొనుటగలదు. అందువలన వాండ్రకు జబ్బేమియు లేకుసరికద మతింతబలముకలిగియే యుందురు బ్రాహ్మణులు మొదలయిన కొందఱు ప్రసవించిన స్త్రీకి నాలుగవదినము వరకును ఏమియు దాహమయినను ఇయ్యరు.

ప్రసవించిన తరువాత నడికట్టు — గర్భముమీద చిన్నచిన్నరుమాళ్ళు రెండుగాని మూడుగాని ముక్కోణముగా మడతవేసి యుంచి వానిపైని గజమునర పొడుగును గర్భమును కప్పతగిన వెడల్పునుగల దళసరినారగుడ్డ అయినను తెలుపుచేయని దళసరి క్రొత్తగుడ్డ అయినను పైనిచెప్పిన రుమాళ్ళు పడిపోకుండ జాగ్రత్తగాను అనుకూలముగాను బిగించవలెను. వదులైనప్పుడెల్లను మరల బిగించుచుండవలెను. బిగించి వెనుక ముడివేయవలెను.

ప్రసవించినపిమ్మట ఈవిధమయిన నడికట్టు సౌఖ్యమును ఇచ్చుటయేకాక గర్భమును ఎప్పటివలె చేయుటకును రక్తస్రావమును ఆపివేయుటకును సాధనమై

యున్నది ఈకాడికట్టు కట్టుకొనని స్త్రీలు చానకడుపులు గలవారై కడుపు క్రిందికి వ్రేలాడి మోయలేక శ్రమపడుచు అసహ్యముగా నుందురు

ప్రసవగృహము.—ప్రసవించిన తరువాత ఆస్త్రీ పరుండుగృహములో అగ్నిహోత్రము విశేషముగానుంచగూడదు. శీతకాలమైనయెడల శిశువుయొక్క మంచము క్రింద అనుకూలమైన వెచ్చనకొరకు చిన్నకుంపటిలో నిప్పులుంచవచ్చును మాతాశిశువులుండు గదిలో విశేషించి అగ్నిహోత్రము ఉంచుట, లోనికి గాలి యెంతమాత్రము రానియ్యకపోవుట, ప్రసవించిన స్త్రీతో మాటాడుటకు శిశువును చూచుటకు అనేకులువచ్చి ఆమెకు తొందరకలుగజేయుట యీమూడును విశేషముగా దురభ్యాసములుగా నెంచవలెను. ఆగదిలో విశేషించి అగ్నిహోత్రము ఉంచి, లోపలికి వెలుపలనుండి మంచిగాలిని రానియ్యకపోయినయెడల లోపలిగాలి పాడై అనగా అపరిశుద్ధమయి రోగములను పుట్టించును ఈగ్రంథముయొక్క ప్రథమాధ్యాయమందు శుద్ధవాయువును గృహములలోనికి రప్పించుకొనుట అందుకొరకు కిటికీలు మొదలైనవి యుంచుకొనుట యీవిషయములను విరళముగా వ్రాసియుంటిని శుద్ధవాయుప్రసారము ఇతరుల కెంత ఆవశ్యకమో ప్రసవించిన స్త్రీకిని శిశువునకును అంతకంటె నెక్కువ ఆవశ్యకమని యెంచవలెను. చలిగాలి రానియ్యగూడదుగాని గోడలకు పైభాగమందు కిటికీలవలె పరంజాగూళ్ళవంటివైనను ఉండుట శ్రేయము.

ప్రసవించిన స్త్రీతో నెవరును మాటాడుచు ఆమెకు తొందర కలుగచేయగూడదు. శిశువుకు నీళ్ళుపోసి తల్లిని పిల్లను శుభ్రవస్త్రములతో పరుండబెట్టిన తరువాత వారిసంరక్షణార్థమయి ఉండునొకరుతప్ప తక్కినవారందరు వెలుపలికి వెంటనే పోయి అక్కడ నిశ్శబ్దముగా నుండులాగున చేయవలెను ప్రసవాయాసమునుబట్టి ఆమెకు మంచినిద్ర పట్టునుగనుక దానికి భంగముకలుగకుండ గదితలుపులు వేసి అక్కడ ఎవరును మాటాడక, ధ్వనిచేయక ఉండవలెను. ఆదినముననే గాక పదిదినములవరకును ఆస్త్రీకి ఏవిధమయినతొందర యెవరివలనను కలుగనీయక విశ్రాంతిగానున్నయెడల ఆరోగ్యముగాను సౌఖ్యముగాను ఉండి వెనుకటిబలము చేరుకొనును. ప్రతివారును వచ్చుచు పోవుచు గవగవలాడుచు సంభాషించుచు సమ్మర్దము కలుగజేసినయెడలనే ప్రసవించిన స్త్రీకి జ్వరాదిబాధలు కలుగును. ఆమెకు బలము చేరునట్లు చేయు ఔషధములలో విశ్రాంతియే ప్రధానమయిన ఔషధమని నమ్మవలెను

అల్పాచమనవిషయము — ప్రసవించినవెంటనే అల్పాచమనము చేసికొనవలసి వచ్చినప్పుడు పరుండియే చేసికొనవలెనుగాని లేచికూరుచుండి చేసికొనగూ

డను అట్టిసమయములో కూరుచుండినయెడల గర్భమునుండి విశేష రక్తస్రావము కలుగును తగిన మట్టిపాత్ర మర్మస్థలమున కెదురుగా అత్యావశ్యకమురాలుగాగాని దాసిగాగాని యున్నస్త్రీని పట్టుకొనుమని యెంతమాత్రము ప్రయత్నము లేకుండ అల్పాచమనమునకు రాగానే చిన్నపిల్లలు నిద్రపోవుచు చేసికొనువిధమున చేసికొనవలెను. ప్రసవించిన స్త్రీకి అల్పాచమనశంక కలిగినప్పుడు పైనిచెప్పిన విధముగా నివర్తి చేసికొనవలసినదేగాని కొందరు మంత్రసానులు చెప్పెడు తెలివితక్కువ మాటలను బట్టి మానగూడదు ప్రసవించినతరువాత అల్పాచమనమునకు పోవలెనని యున్నప్పటికిని సాధ్యము కానియెడల వైద్యుని పిలిపించుకొని అందుకు తగిన ఉపాయము చేయించుకొనవలెను దీర్ఘప్రసవములలో అనగా చాలసేపు కష్టపడి కన్నకాన్పులలో ఇట్టిబాధ కలుగును. అటువంటి సమయములలో ప్రసవమగునప్పుడే జామునకొకసారి అల్పాచమనము చేసుకొనుచున్నయెడల పిమ్మట నీబాధ అనగా అల్పాచమన నిరోధరూపమయిన బాధ కలుగనేరదు ఈబాధకొక యుపాయము, మంచముమీదనే మోకాళ్ళమీదవంగి జబ్బలు మరియొకరు పట్టుకొనియున్న స్థితిలో మోకాళ్ళమధ్య వెచ్చనగాచేసిన మృన్మయపాత్ర యుంచి ప్రయత్నించినయెడల అల్పాచమనమగును.

విరేచనము — ప్రసవమయిన పిమ్మట కొన్నిదినములవరకును మలబద్ధముగానుండును. అట్లుండుట మంచిదే ఆస్థితిలో గర్భసమీపమునను్న అవయవములనగా మలకోశము మొదలగునవి పనిచేయక విశ్రాంతి పొందియుండుట గర్భమునకు మంచిది. గనుకనే అట్లు భగవన్నియామకమయి యున్నది మూడవదినమునగాని అంతకు లోపుననేకాని విరేచనమగును అయినయెడలసరే కానియెడల నాల్గవ దినమున దఱ్ఱెత్తు లేనియెడల రెండుడబ్బులయెత్తు పరిశుద్ధమయిన ఆముదము ఈ గ్రంథములో ముందుచెప్పియున్నచొప్పున నియ్యవలయును. ఆముదముతప్ప మరే యౌషధ మిచ్చినను తల్లికిని పిల్లకునుకూడ ఆయాసము కలుగచేయును ఆముదము లోపలికి పుచ్చుకొనుటకంటెను మంచి ఉపాయము ఎనీమా అను సాధనముతో గుదస్థానమునుండి వెచ్చనినీళ్ళు అర్ధసేరువరకు లోపలికి పోవుసాధనము జరిగిన నతిసులభముగాను నిరాయాసముగాను ఏవిధమయిన వికారమును జబ్బును లేకయె విరేచనమగును. ఇందువలన మలబద్ధము మరలమరల పుట్టదు. లోపలికి ఔషధము పుచ్చుకొని అది అనేకజీర్ణాదికార్యములకు అభ్యంతరము కలుగజేయుచు మలకోశమువరకు వచ్చువరకును నిరీక్షించనక్కరలేకుండ ఎనీమా సాధనమువలన త్వరలో మలకోశము చక్కగా పరిశుద్ధమగును ——— [సశేషము] పం. రామారావు.

దాదాభాయి నౌరోజీ యమ్. పి. (౪౦౩-పుట శేషము.)

(ప్రా) ముఖ్యత వహించిన స్వదేశ సంస్థానములలో దివానుగా నియమింపఁబడిన పారసీలలో నీయనయే మొదటివాఁడు. ఈయనను నియమించినప్పుడు బరోడా సంస్థానము మిగుల చిక్కులలో దగిలియుండెను దేశపరిపాలనలో న్యాయమార్గము నవలంబించవలసినదనియును, పరిపాలనయు, పరిపాలకులును ప్రజలకొరకే యేర్పడిరిగాని ప్రజలు వానినిమిత్తము కాదనియు, ప్రజలక్షేమము నారయుటయే దొరతనముయొక్క ముఖ్యోద్దేశమనియు నౌరోజీగారి యభిప్రాయము. ఆసంవత్సరమునందు జరిగిన యంశములనుగూర్చి వ్రాయుటకిక్కడ చోటుచాలదు. వానినిగూర్చి తెలిసికొనవలెననిన నౌరోజీగారు బరోడా నీలి గ్రంథముల విషయమయి వ్రాసిన యుత్తరప్రత్యుత్తరములు చదువవలెను లార్డునార్తబ్రూక్ వంటి గవర్నర్ జనరలుగారు తగినంత హేతువులేనియెడల రెసిడెంటుగారిని తప్పించరు అందులో రెసిడెంటును తగ్గించి స్వదేశస్థుని దివానుగా నేర్పరుచుట మిగుల నాశ్చర్యకరమయిన పనియైయున్నది ౧౮౭౪వ సంవత్సరములో దాదాభాయిగారికి సర్ బార్టిల్ ఫ్రీరీగారు "బరోడాదేశము విషయమయి మీరు ఇంగ్లాండునకు బంపించిన సమాచారమును విని మిగుల సంతసిల్లితి మీరుపూనిన పని మిగుల కష్టతరమయినను మీకు తప్పక జయము కలుగును మీరు అధైర్యపడవద్దు." అని వ్రాసియున్నారు మరుచటి సంవత్సరమునం దీప్రకారము వ్రాసిపంపిరి "మీరుచేయఁబూనిన సంస్కారములు తుదముట్టనందుకు నాకును సర్ యెర్ సికిణ్ పెర్రీ దొరవారికిని మిగుల విచారకరముగా నున్నది మీప్రయత్నములు నెరవేరినయెడల బరోడాదేశము స్వదేశసంస్థానములలో మిగుల ఘనతకెక్కును అయినను మీరు సాధ్యమయినంత వరకును పనిచేసినారన్న తృప్తి మీకు కలిగియుండవలెను. మీకంటె విశేషముగా పనిచేసినవా రెవరునులేరు" ౧౮౭౫వ సంవత్సరములో నౌరోజీగారు బొంబయి నగరములోనున్నకాలములో నగరసభలో సాంఘికుఁడుగా నేర్పరుపఁబడి సుమారు సంవత్సరమువరకు పనిచేసెను ఆయన చేసిన కార్యములకు సంఘమువారు వందనములొసర్చి ౧౮౭౬వ సంవత్సరము సెప్టెంబరునెలలో నుద్యోగమును చాలించుకొన్నప్పుడు మిగుల విచారపడిరి. దొరతనమువారు కావలసిన యప్పకంటె నేబదిలక్షల రూపాయలు మ్యునిసిపాలిటీవారిని అడుగుచున్నట్టును, దొరతనమువా రేర్పరిచిన ప్రకారము దినమునకు మనుష్యునకు పదునాలుగు గాలనులవరకేగాని పదునేడు గాలనుల యుదకము రాదనియును, మ్యునిసిపల్ చట్టలు వగైరాలు మార్చవలసి యున్నదనియు, ఆకాలములో నౌరోజిగారు విశేషగా వాదించిరి. ౧౮౭౬వ సంవత్సరములో హిందూదేశపు బీదరిక

మునుగూర్చి తూర్పు ఇండియాసంఘములో రెండు ఉపన్యాసములు చేసెను. ఆ విషయమై యితరులుచేసిన వాదముల కుత్తరమొసగెను. స్వదేశస్థుల యుద్యోగమునుగూర్చి సర్ ఎర్ సికిన్ పెర్రీగారితోను, యూరపియనుల జీతములు మొదలగు వానినిగూర్చి సర్ డేవిడ్ వెడ్డర్బరన్గారితోను ౧౮౭౮-౭౯ సంవత్సరముల మధ్య నుత్తర ప్రత్యుత్తరములు జరపెను. ౧౮౮౦వ సంవత్సరములో పంజాబు, హిందూదేశములయందలి పంటలనుగూర్చియు, ఆయాదేశములకు గల కొరతలను గూర్చియు, ఇండియాదేశము రాజ్యప్రతినిధిగారికి నుత్తరములువ్రాసెను. ఇండియా దేశపు బీదస్థితినిగూర్చియు, దొరతనమువారి రాజ్యపరిపాలనా తంత్రముల విషయమయి స్వదేశస్థుల యభిప్రాయములను గూర్చియు ౧౮౮౦వ సంవత్సరములో నేర్పరుపఁబడిన ద్రవ్యవిచారణ సంఘముయొక్క రిపోర్టునుగూర్చియుగూడ కొన్ని యుత్తరములు వ్రాసెను. ౧౮౭౮ మొదలు ౧౮౮౧వ సంవత్సరమువరకు హిందూదేశపు సంగతులను గురించి హైండ్ డ్మెన్ దొరగారితో నుత్తరప్రత్యుత్తములు జరిపెను.

౧౮౫౫వ సంవత్సరములో ఇంగ్లాండు జ్యూరీసంఘములో నొకసాంఘికుడుగాను, ౧౮౬౪వ సంవత్సరములో బొంబయి సర్వకలాశాలలో నొకసభికుడుగాను, ౧౮౮౩వ స వత్సరములో గౌరవ న్యాయాధిపతిగాను నియమింపఁబడెను. బొంబయి నగరమును చేరినదిమొదలు హిందూదేశపు పత్రిక నొకదానిని స్థాపించెను విద్యావిచారణ సంఘము బొంబయికి వచ్చినప్పుడు విద్యావిషయమయి నౌరోజీ గారు ఉపన్యసించిరి.

నౌరోజీగారిని ౧౮౮౫వ సంవత్సరములో బొంబయిశాసననిర్మాణసభలో నొకసాంఘికునిగా లార్డు రేగారు నియమించిరి అప్పుడు హిందూదేశస్థులందరును మిగుల సంతసించిరి. ౧౮౮౫వ సంవత్సరములో బొంబాయినగరములో జరిగిన దేశీయ మహాసభలో నౌరోజీగారు మిగుల పనిచేసినసంగతి అందరికిని తెలిసియేయున్నది బ్రిటీషు రాజ్యసభలో మెంబరుగా నుండుటకు ప్రయత్నించవలెనని యోచనగలిగి కొద్దికాలములోనే ఇంగ్లాండునకు బోయెను అక్కడి స్నేహితుల సహాయమువలన నీయన క్యాండిడేటుగా నుండుటకు కొందరియ్యకొనిరి ౧౮౮౬వ సంవత్సరము జూనునెల ౧౮వ తేదీ శుక్రవారమునాడు జరిగిన హాల్బోరన్ లిబరల్ సంఘము వారి మీటింగులో వారిపక్షమున పార్లమెంటులోఁ బని చేయుటకు నౌరోజీగారు మిక్కిలి సమర్థులని సాంఘికులందరు నేకగ్రీవముగా నభిప్రాయపడిరి నౌరోజీ గారు క్యాండిడేటుగా నుండుటకు సమ్మతించి ౨౫వ జూన్ తేదీని ఫిన్స్బరీకవుం లోని హాల్బోరన్ డివిజన్ యెలెక్టర్లకు నుపన్యసించెను. ౧౮౮౬వ సంవత్

ఎలెక్షనులలో ఇగ్లాండుదేశపు రాజ్యపరిపాలననుగూర్చి విశేషముగా జరిగినచర్చలో ఇంగ్లాండుదేశస్థులందరును పలువిధములైన యభిప్రాయములను పడిరి. అప్పటిస్థితిననుసరించి నౌరోజీగారు తగినంత కృషిచేసి అనేక యుపన్యాసములు చేసిరిగాని తుదకు ఎలెక్షనులో తగినవోట్లు రాలేదు. ఆయనకు ౧౯౫౦ వోట్లును ఆయనకు ప్రతిపక్షియయిన కంసర్వేటివ్ మెంబరుకు ౩౬౫౧ వోట్లును వచ్చినందువలన నౌరోజీగారికి పరాజయము కలిగెనుకాని అప్పటి వార్తాపత్రికలన్నియును చదివిచూచినయెడల ఇంగ్లాండులో ననేకులకు నౌరోజీగారియందు మంచి యభిప్రాయము కలిగినట్లు స్పష్టపడును. ఫిన్స్‌బరీ నివాసస్థులందరును విశేషముగా మార్పులకు నంగీకరించనివా రగుటచేతను, దాదాభాయిగారి ప్రతిపక్షియయిన కర్నల్ డంకన్ గారు విశేషధనవంతుడును, గ్లాడ్‌స్టన్ గారి రాజ్యతంత్రమునకు వ్యతిరేకాభిప్రాయుడు నగుటచేతను, డంకన్ గారు సాంఘికుడుగా నేర్పరుపఁబడెను. అట్టిస్థితిలో నౌరోజీగారికి ౧౯౫౦ వోట్లువరకు వచ్చినందుకు నందరును మిగుల ఆశ్చర్యపడిరి హోల్‌బోర్న్ ఎలెక్షను విషయమయి అప్పటి దివానుగారగు లార్డు సాలిస్‌బరీగారు ముచ్చటించునప్పుడు "కర్నల్ డంకన్ గారి ప్రతికక్షి నల్ల మనుష్యుఁడనియును, ఆంగ్లేయులకు జాతివైషమ్యములు మొదలగునవి లేకపోయినను వారిపక్షమున సంఘసభలో మాటాడుటకు నల్లమనుష్యుని కోరుకొనుట మిగుల ఆశ్చర్యకరమయిన పనియనియును" నౌరోజీగారిని హేళనచేసిరి. అందువిషయమయి ఇంగ్లాండులోని వార్తాపత్రికలన్నియు సాలిస్‌బరీగారిని ఏకగ్రీవముగా దూషించెను. ఈసంగతి జరిగినతరువాత నౌరోజీగారి పక్షమునఁ జేరినయాంగ్లేయు లనేకులు గలరు. పూర్వము మనదేశమునకు గవర్నర్ జనరల్ గానుండి స్వదేశస్థులకు మిగుల నుపకారముచేసిన లార్డురిపన్ ప్రభువుగారు నౌరోజీగారికి మిగుల తోడ్పడిరి. ఆకాలమునందు లార్డు సాలిస్‌బరీగారి దూషణనుగూర్చి వ్యతిరేకముగా జరిగినసంగతులు "లార్డుసాలిస్‌బరీగారి నల్లమనుష్యుఁడు" అను పుస్తకములో వ్రాయఁబడియున్నవి గ్రంథబాహుళ్యమగునను భీతిచే నవియన్నియు నిందువ్రాయలేదు. ఇంగ్లాండులో నున్నకాలములో టైమ్సు మొదలగు వార్తాపత్రికలకు నౌరోజీగారు తరుచువ్రాయుచుండిరి ఆసంవత్సరము నవంబరునెలలో దాదాభాయిగారు తిరిగి స్వదేశమునకు వచ్చి కలకత్తాలో డిశంబరు నెలలో జరిగిన రెండవ దేశీయ మహాసభలో నధ్యక్షులుగా నేర్పరుపఁబడి కలకత్తా టౌనుహాలులో నాయన చేసిన యుపన్యాసము మిగుల శ్లాఘనీయమయినది. తరువాత ఇంగ్లాండునకు మరలిపోయి బా మొదలు ౧౮౯౦ సంవత్సరమువరకు నౌరోజీగారు స్వదేశమువిషయమయి

మిగుల పాటుపడుచుండెను ౧౮౯౦వ సంవత్సరములో హిందూ దేశమునుండి డబ్లియు. సి బానర్జీగారును, ఆర్ యన్ మధోల్కర్ గారును, వి యన్. జోష్యి గారును ప్రతినిధులుగా నింగ్లాండునకు బోయిరి ఆసమయమునందు లార్డు క్రాసు గారి బిల్లువిషయమై జరిగిన చర్చలలో నౌరోజీగారు విశేషముగా వాదించిరి. ఇంగ్లాండులో ౧౮౯౦ సంవత్సరము ఏప్రిల్ నెలలో హిందూదేశపు ప్రతినిధులను గౌరవించుటకు గొప్పసభ జరిగెను అందులో సర్ విలియమ్ వెడ్డర్ బరన్ గారు అగ్రాసనాసీనులుగా నుండిరి. ఆసభలో నౌరోజీగారు గొప్పయుపన్యాసమును జేసిరి. ౧౮౯౦-౯౧ సంవత్సరములయందు నౌరోజీగారీప్రకారము పాటుపడి ఇంగ్లాండులో ననేకులను స్నేహముచేసికొని గ్లాడ్ స్టన్ గారి దయకుఁగూడ పాత్రుఁడయ్యెను ఇటులుండగా ౧౮౯౨వ సంవత్సరము వేసవికాలములో జనరల్ ఎలెక్షనలు జరిగినప్పుడు తిరిగి సెంట్రల్ ఫిన్సుబరీకి క్యాండిడేటుగా నౌరోజిగారు నియమింపఁబడిరి నౌరోజీగారి ప్రయత్నముల కనేకవిఘ్నములు తటస్థించినను దైవకృప చేతను స్వదేశస్థుల యాశీర్వాద బలముచేతను బ్రిటిషు రాజ్యపరిపాలనా సంఘ సభలో సెంట్రల్ ఫిన్సుబరీకి ప్రతినిధిగా నియమింపఁబడెను ఇంతలో లార్డుసాలిస్ బరీగారుద్యోగము చాలించుకొనఁగా గ్లాడ్ స్టన్ ప్రభువుగారు మంత్రిత్వమును కూడ వహించిరి నౌరోజీగారికి ప్రతిపక్షికంటె మూడువోట్సు యెక్కువవచ్చినందున ప్రతికక్షివోట్సు తిరిగి తనిఖీచేయవలెనని అర్జీ యిచ్చెను ఆచిక్కులలోఁ దగిలియుండుటచే నౌరోజీగారు గడచిన డిశంబరునెలలో అలహాబాదులో జరిగిన దేశీయ మహాసభకు నగ్రాసనాధిపతులుగా నుండుటకు వీలులేకపోయినది సర్వేశ్వరుని కటాక్షముచేఁ బ్రతిపక్షిగారు వారియర్జీని తగ్గించుకొనిరి కావున నౌరోజీగారు పార్లమెంటులో మెంబరుగా ఖాయపడిరి ఆయన వర్తమానమందు హిందూదేశము కొరకు మిగుల పాటుపడుచున్నారు ఇట్టి మహోపకారికి దీర్ఘాయుర్దాయమొసఁగి, ఆయనచేయు కార్యములు నిర్విఘ్నములుగాఁ గొనసాగించుటకు సర్వేశ్వరు ననవరతము ప్రార్థించుచున్నాము.

[సశేషము] ఆచంట సుందరరామయ్య.

చింతామణి బహుమానములు.

గతపత్రికయందుఁ బ్రకటింపఁబడిన చింతామణి బహుమానముల నిమిత్తమయి ప్రయత్నించువారు వ్రాయవలసిన వచనప్రబంధము లెట్లుండవలయునో తెలుపవలసినదని మమ్ము నేకు లడుగుచున్నందున వారికి మార్గప్రదర్శకములుగా నుండుటకయి కొన్నిసంగతుల నిందు వ్రాయుచున్నాము. ప్రబంధమనఁగా కల్పితమయినకథ. ఆకథను పురాణేతిహాసములనుండి గాని, చరిత్రములనుండి గాని గైకొని కథాసారస్యమున కనుకూలముగా నుండులాగున దానికి నూతనాంశములను జేర్చి పెంచివ్రాయవచ్చును, లేదా కవి మొదటినుండి కడవఱకును స్వబుద్ధిచేతనే నూతనకథను కల్పించియైనను వ్రాయవచ్చును కథాంశము వ్రాయువారి బుద్ధివిశేషము ననుసరించి యుండును గాన దానిని గుఱించి విధులు చెప్పుట యనావశ్యకమేయైనను, కథ పూర్ణముగా కల్పితమయినను గొంతవఱకితరగ్రంథములనుండి గ్రహింపఁబడినదైనను చమత్కారముగానుండి చదువువారికి హృద్యముగా నుండవలెనని చెప్పుట యనావశ్యకము కాదు శృంగారమో వీరమో యేదో యొకరసమును ప్రధానముగాఁ జేసికొని వివిధరససంయుతముగ నుండునట్లుగా నియాయారసమును పోషించుటకయి వివిధకష్టసుఖములను ప్రయత్నములను కార్యవిఘాతములను కార్యసాఫల్యములను మధ్యమధ్య సందర్భోచితముగాఁ దీసికొనివచ్చుచు కథయంతయు నొక్కని చరిత్రము వలెనుండునట్లు వ్రాయవలెను కథయందువచ్చుపాత్రములలో నొకపురుషుని సన్మార్గునిగాఁ జెప్పెడుపక్షమున వానివర్తనమును తదనుగుణముగానే యంతకంతకు వికసింపఁ జేసి ధర్మమార్గానుసరణమునిమిత్తమయి కష్టములకోర్చుట, ధర్మమార్గము తొలఁగవలసి వచ్చునని పరితాపపడుట సత్కార్యమునకు వచ్చు విఘ్నములను ధైర్యోత్సాహములతో వారింపఁబాటుపడుట మొదలయిన సంగతులను బలపఱిచివ్రాయవలెను. కథలోని యింకొక పాత్రమును దుష్టునిగాఁ జెప్పెడుపక్షమున వానిదుష్ప్రవర్తనమును సహితముక్రమక్రమముగా విస్తరింపఁజేసి మొట్టమొదట మనస్సులో దుశ్చింత పుట్టినప్పుడు పాపమునకు భయపడి వెనుకతీసి రాగద్వేషాదుల ప్రేరణముచేత నకార్యమునకు లోఁబడుట తరువాతఁ గొంతపశ్చాత్తాపపడినను దినదినక్రమమున కఠినుఁడయి యకార్యకరణమునకు సందేహింపకుండుట మోసము మొదలయిన దుష్కార్యములవలన మొదటఁ గొంతకాలము కార్యసిద్ధి యగునట్లు కనఁబడినను కడపట కృషియంతయు విఫలమయి ధర్మమునకే విజయము కలుగుట మొదలయిన సంగతులను బలపఱిచి వ్రాయవలెను. ఈప్రకారముగానే యొకపాత్రమును శూరునిగానో

భీరునిగానో కాముకునిగానో విరాగినిగానో యెట్లు చెప్పినను తత్తద్రసోచితముగా వాని గుణముల నంతకంతకు విస్తరింపఁజేసి స్వభావము ననుసరించి వర్ణించవలెను. మధ్య మధ్య నెన్ని పాత్రములు వచ్చుచున్నను కథ కంతకును ముఖ్యనాయకుఁ డొకఁడుండవలెను, నాయకునితోడిపాటుగా నొక కథానాయికయు నుండవచ్చును. ఈ వచన ప్రబంధములయందు కథ కేవలకల్పితమేయైనను స్వభావవిరుద్ధముగా నుండక నిజముగా జరగుచున్న చరిత్రమువలెనుండి చదువువారికి హృదయాహ్లాదకరముగా నుండవలెను. కథలో సందర్భోచితముగా జనుల యాచారవ్యవహారములను కార్యములు జరగిన స్థలములు మొదలయిన వానిని వర్ణించవలసినప్పు డావర్ణనలను అసంభావ్యములుగా నుండునట్లు చేయక నైసర్గికముగాను వినోదకరముగాను జేయవలెను. కథయందు రసోచితముగా శృంగారవర్ణనము చేయవచ్చినను మన కావ్యములయందున్న రీతిగా కుచకచ సంభోగాది వర్ణనలు చేయఁగూడదు కథ చమత్కారముగా నుండవలసినను నీతిబాహ్యముగా నుండఁగూడదు, మొత్తముమీఁద కథయొక్క ఫలితార్థమంతయు నేదో యొకనీతిని బోధించునదిగా నుండవలెను. కవి హాస్యవచనములు మొదలయినవాని చేత వాక్చమత్కృతిని జూపవలసినను స్త్రీలు చదువఁగూడని గ్రామ్యత్వముతప్పిన మోటుమాటలుగాని యంశములుగాని యుపయోగింపఁగూడదు ఒక్కటేపాటగా కథనంతను ప్రథమపురుషమునందే వ్రాయక నాటకములయందు పాత్రము లొండొరులతో మాటాడుకొనునట్లు నడుమనడుమ సంభాషణములను బెట్టుచు వచ్చిన బాగుగనుండును సంభాషణములను జేయువారియొక్క కులాదులనుబట్టి జాతీయముగా వారి సంభాషణలను గ్రామ్యపదములలోనుంచవచ్చును. సంభాషణములుగాక మిగిలిన కథాంశమునందు సహితము సాధ్యమైనంతవఱకు కేవల గ్రాంధిక పదములను దీర్ఘసమాసములను విడిచి మృదుమధుర పదములతో సులభశైలినే యుపయోగించవలెను. చదువువారికి హృదయరంజకముగా నుండుటకయి తగినస్థలములయం దర్థాలంకారములను శబ్దాలంకారములను గూర్చుట యావశ్యకమేయయినను, అలంకారములనిమిత్తమయి రసమునకుఁగాని పదలాలిత్యమునకుఁగాని భావగౌరవమునకుఁగాని యెంతమాత్రమును భంగము కలుగనియ్యఁగూడదు.

ఇటువంటి వచనప్రబంధములను పశ్చిమఖండవాసులు విశేషముగా వృద్ధి చేసిరే కాని మనవా రీవిషయమున నంతగా కృషి చేయలేదు ఆదేశమునందు సహితము మొట్టమొదట నీపుస్తకములు కథలమూలముననే యారంభమయి యంతకంతకు స్వాభావికమయిన యిప్పటిప్రబంధరూపమున వృద్ధిపొందినవి. మనదేశమునందలి పంచతంత్రము, హితోపదేశము, హంసవింశతి, శుకసప్తతి మొదలయిన కథ లాదే

శమునందు మొట్టమొదట పుట్టినకథలవంటివే. కొంతకాల మయినతరువాత మన దేశమునం దాకథలు సంస్కృతమున దశకుమారచరిత్రము మొదలైనవిగాను తెనుఁగున షోడశకుమారచరిత్రము మొదలయినవిగాను గొంతవఱకు వృద్ధినొందెనుగాని యావృద్ధి క్రమక్రమముగా రాక యంతటితో నిలిచిపోయినది ఇంగ్లీషువారు వ్రాసిన గ్రంథములనుజూచి యిప్పటిమనవారు వచనప్రబంధములను వ్రాయ నారంభించినారు గాని యింకను మనభాషలో నుండవలసినన్ని పుస్తకములు పుట్టలేదు. రాజశేఖర చరిత్రము, సత్యరాజాపూర్వదేశయాత్రలు, సత్యవతీచరిత్రము, సత్యసంజీవని మొదలయిన పుస్తకములీతరగతిలోఁ జేరినవి. ఇంగ్లీషుభాషా పరిశ్రమము లేక యిటువంటి వచనప్రబంధములను రచియింపఁదలఁచుకొన్నవారుకొంతవఱకు పయిపుస్తకములను తమకు మార్గప్రదర్శకములను గాఁ జేసికొనవచ్చును మనభాషయం దిటువంటినూతన ప్రబంధములనుతన్మూలమున భాష నువృద్ధి చేయుటయే యీ చింతామణిబహుమానముల యుద్దేశము. ఇప్పు డుద్దేశింపఁబడిన పుస్తకములుసామాన్యమయిన వ్రాఁతలో నూఱు పుటలున్న పక్షమున, ముద్రింపఁబడినప్పు డేఁబదిపుటలలో నిముడవచ్చును.

ACKNOWLEDGMENT

మ-రా-శ్రీ.		రు అ.పై.
,,	కె కుప్పస్వామి అయ్యరుగారు, చెన్నపురి.	౨- ౬-౦
,,	ఆర్. ఏ. శ్రీనివాస అయ్యంగారు, నర్సాపురము.	౩- ౦-౦
,,	Revd W M Chamberlane Madanapalli	3- 0-0
,,	పి భీమారావుగారు, బల్లారి	౩- ౨-౦
,,	బలుసు పట్టాభిరామయ్యగారు, కపిలేశ్వరపురము.	౩- ౦-౦
,,	యస్ పి సన్యాసయ్యనాయుడుగారు, హైదర్బాద్	౩- ౦-౦
,,	ఓ. వి. నంజుండయ్యర్‌గారు, డి మునసఫు, వంగోలు.	౩- ౦-౦
,,	సి యస్. రంగస్వామి అయ్యర్‌గారు, తిరుపపోలూరు.	౨- ౦-౦
,,	డి కృష్ణయ్యగారు, చెన్నపురి.	౩- ౦-౦
	మేజరు రీడింగురూము లైబ్రరీ, వంగోలు.	౩- ౦-౦
	Gustav Oppert Esq Madras	3- 0-0
,,	తాయి రామారావునాయుడుగారు, భద్రాచలము	౩- ౦-౦
,,	గాడేపల్లి సుబ్బయ్యగారు, పోలవరము.	౩- ౦-౦

,, ఏ కృష్ణమాచార్యులుగారు, తహశ్శీలుదారు, వినుకొండ ౩- ౦-౦
,, బి రామప్పగారు, బెంగుళూరు. ౨- ౦-౦
,, డి. పెద్దబసివిరెడ్డిగారు, బి యే అనంతపూరు ౩- ౦-౦
,, శ్రీ రావు చెల్లయ్యమ్మ జమీందారుగారు, చల్లపాడు. ౩- ౦-౦
,, శ్రీరాజా పార్థసారథి అప్పారావు బహద్దరుగారు,
శనివారపుపేట. ౩- ౦-౦
,, ఆచంట లక్ష్మీపతిగారు, రాజమండ్రి ౧- ౦-౦
,, యమ్. రామకృష్ణయ్యగారు, చెన్నపురి ౨- ౨-౦
,, టి. ప్యాక్ స్టావరక్ ఎస్క్వయర్. ధవళేశ్వరము. ౩- ౦-౦
,, మోతే వేంకటస్వామి గారు, ఏలూరు. ౩- ౦-౦
,, వేలూరు వసంతరావుగారు, బెంగుళూరు. ౨- ౬-౦
,, టి రామచంద్రసెట్టిగారు, చెన్నపురి ౨- ౬-౦
,, చుండూరి సుబ్బారాయడుగారు, ఏలూరు. ౩- ౦-౦
,, పెమ్మరాజు వెంకయ్యగారు, అత్తిలి ౩- ౦-౦
,, ఇ వేంకటరామశర్మగారు, బి. ఏ. బి. యల్ చెన్నపురి ౫- ౪-౦
,, ఆర్. శ్రీరామశాస్త్రిగారు, చెన్నపురి. ౩- ౦-౦
,, పి. విజయరంగనాయడుగారు, చెన్నపురి ౨- ౮-౦
,, వెణుతురుమిల్లి చిన్నతమ్మిరాజుగారు, కొరప్రోలు. ౩- ౦-౦
,, భమిడిపాటి సూర్యనారాయణగారు, ఉరట్ల. ౩- ౦-౦
,, కామకుర్తి వెంకటకృష్ణారావుగారు, విజయనగరము ౩- ౦-౦
,, పి. ఘానకాలరావుపంతులుగారు, కాకినాడ. ౩- ౦-౦
,, జయంతి రామయ్యగారు, బి ఏ బి యల్ విశాఖపట్టణము ౩- ౦-౦
,, నడింపల్లి భావరాజుగారు, అల్లవరము. ౬- ౭-౦
,, అల్లూరి అచ్యుతరామరాజుగారు, అప్పనపల్లి. ౩- ౦-౦
,, ఏ. వి. జగ్గారావుగారు, విశాఖపట్టణము ౩- ౦-౦
,, వారణాసి సూర్యనారాయణగారు, బళ్ళారి ౩- ౦-౦
,, సబు అసిష్టంటు ఇన్స్పెక్టరు ఆఫ్ గవర్నమెంటుగరల్ సుస్కూల్సు
ఫస్టురేంజి, మసూలిపట్టణము. ౩౩- ౪-౦
,, హెచ్. వి. నంజుండయ్యర్ గారు, సబ్ జెడ్జి, బెంగుళూరు. ౩- ౦-౦
,, బి పాడయ్యగారు దొమ్మగూడెము. ౩- ౦-౦